

84(2)bc-Кара)6
M123

Кара: 5840-1

Магъаяланы-Гапполаны Аминат

**ДЖАШАУНУ
КЪАНАТЛАРЫ**

Магъаяланы-Гапполаны Аминат

ДЖАШАУНУ КЪАНАТЛАРЫ

Очерк бла назмула

Черкесск 2002 джыл

84(2100- Кара)6
M123

Магъаяланы-Гапполаны Аминат

Кара: 5840-А

ГОСУДАРСТВЕННА

АЛ СЕЗ

Джыйырма джылгъа джууукъ заманны ичинде Джазыучулары союзуну Къарачай-Черкесияда правлениесинде ана тилибизде къол джасмаланы сюзген секциягъа башчылыкъ этгеним, «Къарачай» газетни редакциясында да аллай затлагъа къарагъан бёлюмге джууаблы болгъаным себебли, алгъындан белгили, артада къошулгъан да кёб авторлары чыгъармалары бла шагърейме. Ала джасгъанлары бир къауумлары, китабла болуб, окъуучулары къолларына тюшгендиле, газетде басмалангандыла. Энтда чыгъарыкъла да бардыла. Тыйыншлы дараджагъа джетмегенлери ючюн басмаланмай къалгъанла аладан да кёбдюле. Чертирге излегеним: терс, тюз этген эсем да, тиширыула джасгъанлагъа айырыб уллу эс бёлгеним къурумагъанды. Сынамлы, белгили джазыучуларыбызгъа да бу затны айтханлай, тилегенлей турама. Аны да барды чурumu.

Мен ангылагъандан, эркишиле магъана бермеген затлары кёре, сезе биледиле тиширыула. Ала джасгъанлада джумушакълыкъ, огъурлулукъ, халаллыкъ, иннет тазалыкъ, джюрек ачыкълыкъ, келир заманны сагъышлары артыкъ да ачыкъ таныладыла. Къысхача айтсам, адамлагъа да джашаугъа да, саулай дунягъа да ана кёзден къарайдыла. Тиширыулары назмулары къошулмасала, бизни поэзиябыз бир къанаты сакъат къушха ушарыкъды. Алагъа артыкъ да эс бёлюрге, керек кёзюуде болушургъа, джакъларгъа дурусду дегеним да аны ючюндю.

Магъаяланы-Гапполаны Аминатны редакциягъа келген биринчи назмуларына да бу оюмланы тамалында къарагъаным эсимдеди. Къаламны къолгъа джангы алгъанладан, муну фахмусу барды деб, ышанган адамларым бла байламлылыкъ тутаргъа кюрешеме. Аланы, бири болмаса да, бири тин байлыгъыбызда амалсыз керекли бу къыйын, джууаблы ишни баджарыр, окъуучулары къууандырыр деген умутум къурумайды. Аллахха шукур, ол адамлары арасында энди эки – юч китабны авторлары да бардыла. Аланы бири болуб, ма, Аминат да чыгъарды китабын. Газетде басмаланган назмуларына магъана берген адамла, энди аны творчествосу бла толуракъ шагърей боллукъдула.

Адам къайсы ишни да былай къолгъа алгъанлай тындырыб тебреялмайды. Не менме дегенге да юренирге, сынам алыргъа, эбине тюшерге, къаджыкъмай кюреширге керек болады. Алайсыз не тынч иште да бет джарыкълы болгъанга мен тюбемегенме. Творчество иште уа сагъынылгъанлагъа фахмуну да къошаргъа тыйыншлыды. Быланы барын айтханым, Аминатны биринчи назмулары бла артхаракъ джыллада джазгъанларын тенглешдириб, энди поэзияны джолуна таукел атлам этгенин чертир ючюндю. Назму джазыуну джорукъларына юреннгени, кёлюндегин къагъытха кескин тюшюре билгени, адамны ич дуниясын тинтерге къолундан келгени, ана тилибизни таб хайырландыргъаны ачыкъ кёрюнедиле. Ол кёб тюрлю темагъа эс

бөледі, джашауубузда бола турган затлагъа, мен да башхалача болайым деб къоймай, энчи кез бла къарайды, энчи оюм бла сюзеди, былай этилсе, таб болурму деген акъылын билдиреди. Төрт сабийни да ёсдюре, ишлеген да эте, юй джумушун да баджара, бу китабны да джазыб, бизге теджеген адам не уллу махтаугъа да тыйыншлыды.

Не белгили поэтни назмулары да бирча алапат болуб бармайдыла. Поэзиягъа ал атлам этгенледе, биринчи китаблары чыкъганлада да кемликле болмай мадары джокъду. Аминатны да бир-бир назмулары аладан къуру тюлдюле. Алай а, чыгъармагъа саудан багъа берген сагъатда, окъуучулагъа магъанасы бармыды, литературабызны ёсюмюне муну юсю бла джукъ къошуламыды, деген оюм бла къараргъа керекли. Ол излемге келишгенине ишексизме да, редактору да аны ючюн болганма. Алайды да, бу китабны юсюнден не дерге излегеним ангылашына болур. Андан тереннге кириб, рецензия, сюзюу, тинтиу халда назмулагъа бирем башха къараргъа кереклиге санамайма. Аны окъуучулагъа къояма.

Аминат энтда джангы назмулары бла бизни къууандырыр деб ышаннганымы да билдире, аны биринчи китабын окъуучулагъа теджейме.

АППАЛАНЫ БИЛЯЛ

**Къарачай - Черкесияны халкъ джазыучусу,
Россия Федерацианы культурасыны
махтаулу къуллукъчусу.**

*Биринчи китабымы
къарт атам Шаухал бла аны джашы,
мени атам Исмаилгъа атайма.*

ТАМЫРСЫЗ ТЕРЕК КЪУУ БОЛУР

МАГЪАЯ ТАМГЪА

МАГЪАЯЛАРЫ

Минги Тауну этегинде орналган Къарт-джурт, Хурзук, Учкулан эм эски эллерибизге саналадыла. Бизни ата-бабаларыбыз джашаган ол джерлеге «Уллу Къарачай» деб сый бере, халкъыбызны тарих джолунда магъаналарын черте, алагъа атаб джырла, назмула этгендиле, илму ишле джазгъандыла. Мындан ары да алайлары туудукълагъа ата юлперича кёрюнуб турлугъуна да ишек джокъду. Алай а «Уллу Къарачай» деген сагъатыбызда дагъыда эки элни атын айтыргъа тыйыншлыды-Дуут бла Джазлыкъны. Энишгерек келиб, Къобан сууну сол джанында орналгъандыла. Башхача айтсакъ, Дуут ёзенде, Дуут сууну джагъаларында. Ол да Къобаннга къуюлады. 1967 джыл Ставрополь шахарда чыкъган «Очерки истории Карачаево-Черкесии» деген китабда, бир-бир илму ишледе да ол эки эл Уллу Къарачайны къурамында болгъаныны юсюнден джазылады. Кёч-гюнчюлюкню джылларында оюлган, чачылган, кеслери да къыйын джерледе орналган ол элдеде, Азиядан къайтханыбыздан сора, джангыдан тамал салыргъа излегенле хазна чыкъмайдыла. Адамла алгъынча джашамагъанлары себебли, алимлерибиз, поэтлерибиз, джырчыларыбыз да бир-бирде тыйыншлы магъана бермей къоя болурла. Муну барын да айтханым, Уллу Къарачайны чеклери кёбле эшитгенден эсе кенг болгъанларын билдирир ючюндю. Бизни тукъум да ол эски джуртубуздан джайылгъанды. Аны себебли бу сейир джерлени, огъурлу элени алгъыннгы магъаналары сакъланырларын, алайлагъа адамла не къадар юйюрсюнюрлерин

Солдан оннга: Магъаяланы Токъайны джашы Мусук - джюз джыл джашагъанды.
Махаметланы К ккес, биринчи генералыбыз Солтанны атасы.

артыкъ да бек излейме. Бара-баргъан заманлада Дуут бла Джазлыкъ да, эртдедеча, берекетли элле болурла, деб да умут этеме.

Профессор Лайпанланы Къазий кесини илму ишлеринде айтханнга кёре, XVIII ёмюрню аягъы сюремде «Дагъыстандан къумукъ бийле Къазийлары, Къалаханлары, Магъаялары Къарачайгъа келедиле». Аланы арасында къумукъ шамхал Осман хаджи да болады. Магъаяланы тукъум андан баш-ланады. Дагъыстанда ислам динни бу джерледе джа-шагъанладан алгъа къабыл этедиле. Анга кёре дин джаны бла терен билимли адамлары да кёб боладыла, дагъыстанчыланы арабча окъутургъа, динни джорукъларын, шартларын джайыугъа уллу къыйын да къошадыла. Аланы арасында Осман хаджи да эм билимли, эм сыйлы адамланы бирине саналыб турады. Тюзю, ол заманлада, аныча, Сауд Аравия бла Тюркде джети джылны окъуб къайтхан Дагъыстанда да юч адам болады. Къуру дин окъуу бла да къалмай, дохтурлукъ джаны бла да билим алады Осман хаджи. къартла айтыудан ауруулары, инджиулери болгъанланы багъыб да турады.

Нени да билирге, кёрюрге излеген адам, башха джерледе джашагъан миллетлени джамагъат, юй-турмуш болумларына къараргъа, керек джерде болушлукъ этерге алланыб, джолгъа чыгъады. Дагъыда бир зат: къартла айтыудан, ол араб, тюрк, гюрджю, эбзе, къарачай, дагъыда башха тиллени иги билгенди. Джолоучулукъда ол джаны бла тыйгъыч болмазлыгъын, къайсы миллет бла да келиширигин ангылагъанды. Биринчи тохтагъан джери Къабарты болгъанды. Анда бёлек заманны айланыб, джер-суу да кёрюб, адамла бла да

танышыб, алайдан Къарачайгъа атланганды. Ол тукъумну нек сайлагъаны белгисизди, бери келгенинде, Хубийланы тийреде тохтагъанды. Къарт-джуртда бир-эки кюнню къонакъ болуб, кетерге тебрегенинде, Хубийладан къартла: «Бизде къал да кет, сени бек джаратдыкъ, таякъ къарнаш болайыкъ», - дегендиле. Къартланы сёзлерин да сансыз этмей, башха элlege да къарары келгенин айтады. «Бюгече бир ариу джерни тюшюмде кёргенме, аны табмасам къайтырма», - деб, Минги Тау таба айланады. Эки суу арасында, дангыл тюзде, орналгъан Хурзук элни бек джаратады. Къартла айтхандан, илму ишледе джазылгъандан, ол 1793 джыл болады.

Джамагъатха эм къыйын, къоркъуулу кёзюуде келеди Хурзукга. Эмина ауруудан адамла къырыла, хар кимни джаны кетиб, ёлюклени адетдеча джууб, джарашдырыб басдырыгъа хазна киши базмай, джамагъат джунчуб турады. Дохтурлукъ билими да болгъаны себебли, кесине башхалагъа да ауруу джукъмаз мадарланы да эте, ёлюклени да джуады, джаназыларын, дууаларын да этеди. Ол заманлада Къуран окъугъанлагъа, неях этгенlege энчи хакъ да чыгъаргъандыла. Бу джамагъатда этген аллай ишлери ючюн да, дохтурлугъу ючюн да хакъ алыргъа унамайды. Кёб затыбызгъа джарады, муну къыйынын къуру къоймайыкъ деб, джер береди. Узаймай элни афендиси этиб бегитеди. 1867 джыл Къарачайда джыйырма эки хаджи болгъан сагъатда, ичлеринде Осман хаджи да болады. Аны бла да къалмай, эм уллу, айтылгъан, билимли юч афендини бири да болады.

Осман хаджи Хурзукда тамал салгъанындан сора, кесини ачхасына межгит ишлетеди. Джаш

Джуккаланы Хуштанны кызы Сарыбаш,
мени къарт анам, атасыны къарнашы бла.

төлүню арабча окъургъа юретиуде, ислам динни джайыуда, аны миллетге сингдириуде кёб тюрлю ишлени баджарады. Кесин да тамада афенди этгенлери себебли, айырыб сыйын да кёредиле, сёзюне да къарайдыла. Къартланы айтыуларындан, Осман хаджи таб оноулу, асыл адам болгъанды.

Бу да ол халда джарашыб тургъанлай, Къумукъдан уллу къарнашы келеди. «Ызына къайтыб, джуртунда джарашсын, мюлкюмден юлюшюн да алсын, деген эди», - деб, атасыны осиятын да айтады. Осман хаджи бусагъатда джолгъа чыгыб къалалмазлыгъын ангылатады. Бу сейирлик джерлени, бу адамланы къоюб кетиб, анда джашаяллыкъ болмам, деген оюмун да джашырмайды. «Алай дей эсенг, атабыздан сеннге джетген байлыкъны ал да, артда бери къайтырса», - деб кетеди къарнашы.

Хаджини юй бийчеси ауур болады, сагъышха киреди. Энди кесими элимде-джеримде тууса, бала кесими тизгиним бла барыр, мында уа, тышындан келген бир адам дерле, деб къоркъуб, Осман хаджи юй бийчесин да алыб, ызына, Къумукъгъа, къайтыб кетеди.

Ызына къайтханындан сора, джаш да туады, аны да кеслерича адетде къурманлыгъын этедиле, джарашыб джашаб башлагъанлай, Къарачайдан джамагъатны келечиси барады. Уллу Къарачай кёзюне кёрюнуб, тынгы табмай тургъаны себебли, ол, уллу къарнашларыны, джууукъларыны айтханларына да къарамай, атасындан къалгъан мюлкюн да къоюб, мындан баргъанлагъа къошулуб келиб къалады. Мындагъыла да бир багъалы, онглу адамларындан айырылгъанча болуб тургъанлары себебли, аны келгенине бек къууанадыла. Къартла

тергеуден, ол заман 1820 джылгъа тюшеди. Осман хаджини джашы Магъая ол джыл биринчи кере кёреди Уллу Къарачайны. Ол заманны адетине кёре Магъаяны юч джылына дери бир тукъум асырайды, юч джылындан алты джылына дери да бир тукъум асыраб, Осман хаджиге къайтарадыла. Магъаяны анасы андан сора кёб турмай ауушады. Осман хаджи джашын кеси ёсдюреди.

Ол заманлада таулуланы социал къуралууларында эл общинаны магъанасы сакъланнганды, саулай Шимал Кавказда, бизде да. Аны тамалында сюрюлген джерле бла биченликле бир-бир юйдегилени энчи мюлклери болгъандыла. Ол джерлени сатаргъа да, саугъагъа берирге да, къалыннга теджерге да, ата ёлгенден сора аны балаларына юлеширге да эркинлик берилгенди. Джюрюген джорукъгъа кёре ол адамны къызларыны юйдегиде эркишиле бла тенг алыргъа мадарлары болмагъанды. Тюзю, алагъа джер юлюш чыгъаргъан да этмегендиле. Шериат бла къарасала уа, къызлагъа къарнашлары алгъанны ючден бири джораланнганды. Энчи байлыкъланы бири джерни юсю бла Къарачайда ангылашынмагъан, эт адамланы араларында къайгъы чыгъаргъан табсыз кёзюу болады Осман хаджи ызына къайтхан джылла. Элге башчылыкъ этген адамла анга энчи мюлк этиб берген джерлери да андан туугъанлагъа, туудукълагъа къала баргъанды. Эки Суу арасы, Битик Тюбю джайлыкъ, къышлыкъландан Добарлы Тала аныкъыла болгъандыла. Джерни саулай да ёлчеми эки джюз десятинадан атлагъанды. Къарачайлыланы сексен процентини бирер хуртак джерлери болгъанларын эсге алсакъ, ол уллу байлыкъгъа саналгъанды.

Магъаяланы Улакъны юйдегиси.
Атам бла эки къарнашдан туугъанды Улакъ.
*Онгдан солгъа Абат, Зарият,
солдан онгъа джашы Мухаммат.*

Хоншулары Ёзденлары, Къазийлары. Къумукъдан да атасыны мюлкюнден юлюшюню джартысын бери ашырадыла. Алай бла, Осман хаджи Хурзукда энчи мюлк джюрютген онглу адамланы сафына къошулады. Джашын да юйлендиреди. Анга Махаметладан къызны алады. Къалыннга да алтын ачхадан алты джюз сом бла бир ат береди. Ол джыллада ёзден къалын тёрт джюз сом (алтын ачха), бир ат, эки ёгюз болгъанды. Бу затланы юслеринден архив документле сакълангандыла.

1874 джыл Магъаяны юч джашы бла терт къызы боладыла: Умар, Токъай, Гула, Айджаякъ, Хорасан, Байдымат, Хани. Джашларыны барына да дин джаны бла билим алыргъа табыкъ къурайды. Джеринден, малындан да юлюш этеди. Алай а бары да бирча хайырландыралмайдыла кеслерини энчи байлыкъларын. Хурзукчу, 110 джыл джашаб, 1963 джыл ауушхан Джуккаланы Хуштан айтханнга кёре, мени къарт атамы атасы Умар болумлу, урунуу суйген адам болгъанды. Аны себебли кесини юлюшюн таб хайырландырады, байлыгъын керелейди. Малыны саны, джылкъысын айтмай, миннге джетгенди. Кеси да таб, чырайлы адам, багъалы кийимлени кийиб айланган джаш болгъаныны юсюнден кёб тюрлю хапарла джюрюйдюле. Ачыкъ джюрекли, чомартлыгъы бла юлгюге айтылгъанын чертедиле къартла. Джолланы джарашдыругъа, кёпюрле ишлеуге, керекли джерге аслам джюм этгени да белгилиди. 1935 джыл ауушханды 97 джылында. Магъаялада къарыусуз джашагъан болмагъанды. Малыны саны миннге джетмеген байгъа саналмагъанды (къартланы айтыуларындан).

Кесини заманына кёре билимли, ангылы,

болумлу Магъая, этнокультура байламлыкъны бегитир ючюн, къызларын башха миллетледен джашлагъа береди. Айтыргъа, уллу къызын Туугъанланы тукъумдан ногъай бийге, экинчисин абаза бийге – Трамлагъа, ючюнчюсюн малкъар бийге - Келеметлагъа, тёртюнчюсюн да - Дудалагъа.

Онтогъузунчу ёмюрню аягъы сюремде, ол джыллада адетге кёре, джашла, кеслерини юдегилери бла бирге, бёлюнген, энчи чыкъгъан болмай, бары да къартла бла бирге джашаб турадыла. Аланы балалары бизни тукъумну тёртюнчю тёлюсю боладыла. Мени къарт атамы атасы Умарны айырыб айтсакъ, анга эки джаш бла юч къыз тууадыла: Шаухал, Хасан, Дугъум, Шахи, Байдымат. Башха къарнашла да толу юдеги боладыла. Токъайгъа джашла Шамший, Мусук, Улакъ; къызла Джаджу бла Хабий. Гулагъа Ака деб джаш, Ханс, Тана, Джулдуз, Нани деб къызла тууадыла. Заманлары джетиб, ала кеслери да юдегили боладыла. Умарны къызлары Темирбулатлагъа, Чыпчыкълагъа, Къазийлеге тышына чыгъадыла. Токъайныкыла Къарабашлагъа, ногъай бийни джашына Туугъанлагъа, Гуланыкыла экиси Шаханлагъа, экиси да Къазийлагъа келинле боладыла. Алай бла, Магъаяладан юч къарнаш айтылыб тургъан джети тукъум бла джуукъ-лукъ джюрютюб башлайдыла.

Энди саулай тукъумну юсюнден айтхан хапарымы бёлюб, бизни юдеги бла байламлы хапарлагъа кёчейим.

Умарны джашы Шаухал мени къарт атамды. Ол узун сюекли, кенг джауорунлу, чырайлы, намыслы, таулуланы адетлерин кемсиз багъалатхан адам болгъанды. Аны себебли элчиле бек суйгендиле,

Магъаяланы Мусукъну юйдегиси
Хауа, Алий, Хопай аналары бла.

кьартла юлгюге айтыб тургъандыла. Гитчеликден атасыны биргесине Битик Тюбю джайлыкъ-ларында тургъанды. Осман хаджини халилери да болгъандыла юсюнде. Ол дарман хансланы, кьайсысы неге джарагъанын билгенди, аланы джыйгъанды, кебдиргенди, элде да, юлеринде да инджиулери болгъанлагъа джа-рагъанды. Гара сууланы саурукъ сакълауда магъаналарына эс бёлгенди. 1910-1922 джыллада Нарсанада Магъаялары алты юйдеги боладыла: Мусук, Ака, Шамший, Улакъ, Пача, Шаухал. Шаухалны юйю Ольхово-Набережная орамдады. Анда джашагъан кёзююнде Хурзукда саурукъ сакълау джаны бла башлагъан ишлерин бардырыргъа табыкъ чыгъады. Гара суулагъа баш магъана береди, адамлагъа къалай джарагъанларын ачыкълаб кюрешеди. Аланы Битик Тюбю джайлыкълада, Уллу Къарачайны башха джерлеринде суулагъа ушаш татыулары болгъанларын ангылайды. Нарсанагъа курортха келгенлеге врачла къалай буюр-гъанларына эс бёледи. Билмеген кёб затын ангылаб, юрениб, Хурзукга къайтады.

Алгъынча болмай, энди адамланы саурукъларына къарауну башха тюрлю къурайды. «Гара суу», «ачы суу» деб, эртделеден таулулагъа белгили, ала иче да тургъан сууланы джик, сингир, радикулит, ревматизм ауруулары, кёбгенлери болгъанлагъа, теджейди. Ол инджиулени багъар ючюн а адамлагъа табыкъла къуаргъа тыйыншлы эди. Шаухал мекам ишлейди. Гара сууну тегерегин къазыб, кенг этиб, бир джанына адамла олтуруб, таяныб солурча, уллу кызыл таш салдырады. (Бююн да турады Шаухал салгъан таш, дейле). Ол ташны бир мюйюшюне тегерек хуна ишлетеди. Аны узунлугъу

төрт метр, кенглиги да төрт метр болады. Хунаны мийиклиги метр болады, аны юсюне беш-алты къанга төшейди. Къангаланы тублеринде джылы сууну оналты джерден чыгъарча джарашдырады. Аладан ургъан исси тылпыу бла сюек, джик, джел аурууланы багъыб тебрейди. Хар ким ол тылпыуда къаллай бир турлукъларын белгилейди. Андан ары-бери тайдырмаз ючюн, къум сагъат бла хайырланады. Ол заманны исси тылпыуда тургъандан сора, къызыл, уллу ташха джатдырыб, массаж этеди. Адамланы саулукъларына къарауда дарман хансланы да джаратады. Аурууну толу ачыкълар ючюн, инджилиб келгенден къан алыб, анализ этерге да кюрешеди. Бу ишледе анга эгечи Шахи да болушханды тышына чыкъгъынчы.

Шаухалны миллетге къалай джарагъанына шагъатлыкъ этерик адамла бюгюн да саудула. Карачаевскеде джашагъан Шаманланы Таубийни къызы Балбу аланы бириди. Анга онеки джыл болгъан сагъатда, бойнуна битген чыгъыб, бек къыйнагъанды. «Кече асыры къарыусуз болгъандан, анамы эгечи, Шаухалны алыб келиб, меннге къаратады, - дейди Балбу, - Аны къолунда мен ёмюрюмде кёрмеген джылтырауукъ, гитче бычакълагъа, мизлеге-затха ушагъан темирчикле бар эдиле. Ала медицина инструментле болгъанларын кеч-кеч ангыладым. Джарды битгенни. Экинчи кюн маджал болуб тебретим. Сау болгъаныма юйде къурманлыкъ этдиле. Шаухалны чакъырыб, эм сыйлы орунга олтуртдула. Элде кёблеге джарагъанды ол».

2001-чи джыл октябрь айда Нарсанада Балбугъа тубеб къалама. Мени кёзюню къыйыры джетгенлей таныб къойду. «Сюйген, билген

Магъаяланы Аканы джашлары: Хамитбий, Халит,
түбюнде суратда да (солдан оннга)
Иналукъ, Магомет, Ахмат, Малкъарукъ.

адамларымы баласыса», - деб эркетди. Бизни ююр бла байламлы талай затны да айтды.

- Магъаялары Эки Суу арада, Харзукну эм ариу джеринде, Шхайтыны тубюнде джашай эдиле, - деб эсине тюшюрюб башлады. - Хауа бла Кемисхан къыз тенглерим эдиле. Къарнашлары Шаухал, Хасан, Хопай, Алий адебли, намыслы джашла эдиле. Керти да алай эди. Тойда-оюнда кеслерин тутханлары юлгюге айтырча эди. Шаухал ауруугъанланы багъаргъа фахмусу болгъаныча, Хасан да джарыкълыкъ джаны бла фахмалу эди. «Джырчы Хасан» деучен эдиле. Джырла да эте, назмула да джаза эди. Тойлада эришиб тебсеген сагъатда биринчи ёч анга бериле эди, алгъан ёчюн да алайда кимге болса да бериб кетиучен эди. Алий ат чабдырыб, Хопай да тутушуб... сизникилени тегереклеринде Къоджакълары, Махаметлары, Къазийлары джашай эдиле. Джылы суугъа, тышындан келгенлеге уа не айтаса, элден чыкъгъанлагъа да къозу, къой кесгенлей тура эдиле Магъаялары. (Балбу кеси да ссылкада джыйырма джыл туруб къайтханды). Бютеу джараларым къозгъалдыла, къаллай адамла эдиле... Бютеу Хурзук кёзюме кёрюндю...

1927-чи джыл Карачаевск шахарны ачылгъан байрамына мени къарт атам Шаухал, Боташланы Асхат, Алийланы Халин, Батчаланы Дахир онушар къой бердиле. Хурзукдан шахаргъа джол ишлегенлеге Алийланы Магомет, Чотчаланы Осман, Шаухал да онтёртюшер къой бердиле. Артда ёзенде, алтын рудникни ачадыла, аны байрамына да къарт атам джыйырма беш къой береди. (Архив документледен).

Отузунчу джыллада къралда болгъан

репрессияла бизни тукъумну да аямагъандыла. Шаухалны да ол кёзюледе джоуб ийедиле. Къарт атам ажымлы болгъандан сора, 1937 джыл аны юйдегиси Нарсанагъа кёчюб кетеди. Юйдегиси да уллу болады: эки джаш бла беш къыз: Шамил, Исмаил, Мамурхан, Дуппур, Айшат, Шерифат, Зухра.

Аланы юслеринден къысхача айтыргъа излейме.

Уллулары Шамилни 1940-чы джыл аскер къуллукъ этерге аладыла. Кесин да Польшагъа ашырадыла. Къазауатны ал кюнлеринден огъунакъ джаула бла бетден бетге тубейди. Талай кере тарихде къалгъан уллу сермешлеге къошулады. Сатлинград ючюн баргъан къазауатлада да ал сафда болады. Хорламдан сора къайтады юйдегисине. Уллу Ата джурт къазауатны экинчи дараджалы ордени, он медалы барды этген джигитликлери ючюн берилген. Бусагъатда Нарсананы къатында Мирный элде джашайды. Кесине да 82 джыл болгъанды. Эки джашы бла бир къызы барды: Амыр, Руслан, Людмила. Амыр инженерди, Фрунзеде политехника институтну бошагъанды, Людмила врачды, Ставрополда медицина институтну бошаб, Нарсанада ишлейди. Туудукълары: Марина Самарада медицина институтда экинчи курсда, Рустам биринчи курсунда юрист факультетде окъуйдула.

Шерифат Нарсанада джашайды. Зухра Къарт Джуртда джашайды.

Мени атам Исмаил Шаухалны экинчи джашы болады. 1926-чы джыл Нарсанада туады. Хурзукда эл школда окъугъанды. Чам аты «Математик» болады. Арифметикадан дерслени иги билгени ючюн сабийле атайдыла аны. Атасы джоюлгъан

Мағаяланы Шамшийни кызы
Кемисхан - онг джанында.

сагъатда мынга онбир джыл, гитче эгешчиги Зухрагъа да сегиз джыл болады. «Сабий кѳргенин унутмаз дегенлей», атамы тутуб кетгенден сора бизге келиб, мюлкюбюзню, малларыбызны джазыб айланнган адамла бюгюн да кѳзюме кѳрюнедиле», деучен эди. Сабийле, кѳчгюнчюлюкге дери аналарыны атасы Джуккаланы Хуштанны кѳолунда турадыла.

Орта Азияда кѳарачайлыла сынагъан кѳыйынлыкъланы мени атам да, юйдегиде башхала да сынайдыла. Бу бир кесек аякъланнганлай, шоферлукъгъа окъуйду. Ишлеб да тебрейди. Кѳарт атасын, анасыны эгечин, кесини эгечин, халал кѳыйыны бла асырайды. 1951 джыл юйдегили болады. Элкъанланы Мухамматны кѳызы Зоя бла джашауун бир этеди. Джуртубузгъа кѳайтыргъа эркинлик берилгенинде, была да, кѳууанчлары джюреклерине сыйынмай, Кавказгъа ашыгъадыла. Ол сагъатда меннге беш джыл, кѳарнашчыгъыма да юч джыл болгъан эди.

Биз Джангы элге тюшдюк. Алайда атам юй ишледи, джарашдыкъ. Бери келгенден сора да юйдегиге эки кѳызчыкъ кѳошулдула. Анамы юлгюсю (бюгюн да бизге юлгюлей барады) бизни джашауубузда уллу орун ала эди. Этими да, сѳзю да кѳыпты бла бичилгенча эди, бизни да ол халда ѳсдюргенди. Тѳртюбюз да элибизде орта школну бошадыкъ. Окъур заманында джашаууну хынылыгъындан, атам бла анам уллу билим алалмай къалсала да, нени да джигине дери ангыларгъа, бола тургъан затланы сюзерге, артыкъсыз да атам, ушакъ не темагъа аталса да, оюмун кескин айтыргъа кѳолундан келген адам эди. Кѳуранны да ариу окъуй эди. Кѳонакъны суйген,

Магъаяланы Шамиль,
Шаухалны джашы, къзауатны,
урунууну да ветераны. Кесине
да 82 джыл толгъанды.

Туудугъу Асият,
Русланны кызы.

джарыкъ адам болгъаны себебли, келгенден къуру болмай эди юйюбюз. Дин байрамлада, тюз байрамлада да барыбызны джыйыб, хар нени тыйыншлысыча къуратыб, джашау сынамындан да кёб тюрлю хапарла айтыучан эди. Окъуу, билим, адамлыкъ, адеб, намыс болмагъан джерде насыб да болмазлыгъын чертиучен эди. Анам бла оноун бир этгенлей джашаб кетди.

Бир джолда, ауругъанын билдирдиле да, бардым. Таяныб тура эди. Кёб ушакъ этдик. «Этдик» десем да, сан бир сёз къошхандан озуб, хазна джукъ айтмай (айтыб да нени айтырыкъ эдим?), анга тынгылаб турдум. Ол оюмну эсиме келтирирге суймесем да, осият этгенча эди халы. (Кеси уа, кесин джазыкъсындыргъанладан тюл эди). Эшта, мен тамадасы болгъаныма, бу къалгъанлагъа билдирир деген оюмда айта болур эди.

- Мен джашауумда не бир адамдан уялырча, не бир адамдан къоркъурча зат этмегенме, - деди. - Сизни да ол джорукъда ёсдюрюрге кюрешгенме. Аллахха шукур, эндиге дери уялтмагъансыз, сыйымы чыгъаргъан болмаса. Мындан ары да ёкюнмезча джашагъыз. Дуния мал дуняда къаллыкъды, бергенде, алгъанда къызгъанч болмагъыз. Адамлыкълары болмагъанлагъа да табсыз кёзюлеринде болушугъуз. Аладан къайтмаса да, Аллахдан къайтыр. Ойлашыргъа да болурла. Мен тар джюрекли болмагъанма ёмюрюмде, сен да, къызым, джурегинги тар этме. Бусагъатда ана тилибизге, адетлерибизге уллу магъана берилмей тебрегенди. Кесинг да сакъ бол, кесингден гитчелеге да айтыб ангылат. Мени туудукъларым тилибизни да, динибизни да,

адетлерибизни да иги билсинле! Тукъумну, миллетни сыйын кёлтюрюрге кюрешигиз къайда да...

Неге да чыдамлы, джюреги кючлю адам эди. Адамгъа сый бериб сёлешген адам эди. Ауруу онгун ала тебрегенинде, бизни къыйналгъаныбызны кёрюб: «Ёлмезге ким туугъанды? Аллах буюргъаны чакълы бир джашадым. Энтда меннге берилген кюнлени сизни бла болурма. Ёлеме деб чыртда къоркъмайма, ол джаны болгъаннга адетди. Сиз да былай къыйналмагъыз, абзырамагъыз. Алай этерге джарамайды», - деб, дагъыда бизге кёл этиучюсю эсимден кетмейди. 1998 джыл 20-чы февралда ауушду.

Хар кимни да атасы кесине алапат да, акъыллы да, ариу да, сыйлы да кёрюнеди. Алай болургъа да керекди. Аны тышында джамагъатны атындан айтылгъан затла да боладыла. Ол кюн атамы ахыр джолуна ашыра, Къобанланы афенди: «Бу бизни элни кюеую болгъанлыкъгъа, бу джамагъатны джашыча кёре эдик, сие эдик», - деди. Андан бери тёрт джыл озса да, элни сыйлы къарты Лайпанланы Хаджи-Меккар (ёмюрю узакъ болсун) хар тюбегени сайын: «Быллай адам дуняда бармыды, джокъмуду дерча, аллай огъурлу адам эди атанг. Кесин да, къарнашча болмаса, кюеуча кёрмегенбиз», - дейди. Къартджуртда, Учкуланда, Харзукда аны таныгъанла да ол халда сыйлаб сёлешедиле. Бизни къууандыргъанлары ючюн сау болсунла!

Атам керти дунягъа кетгенликге, аны биргесине 48 джылны нёгерлик этиб тургъан анам сауду, Аллахха шукур!

Башында чертгенимча, юйдегиде юч къыз бла бир

джаш барбыз. Мен уллулары. Тёртюбюз да Къабарты – Малкъар кърал университетде билим алгъанбыз. Къарнашым Рашид инженер-зоотехник факультетни бошагъанды. Кърал ишледе ишлей келгенди. Бир джашы бла юч къызчыгъы барды. Джашы Расул орта школдан аттестат бла бирге алтын медаль да алыб чыкъгъан эди. Бусагъатда Черкескеде технология институтда билим алады. Джангы элде орта школда окъуйдула къызчыкълары да. Аналары Лийиланы Сафарбийни къызы Хаджият. Эгечим Фатима инглиз тилни устазыды. Тыш къраллагъа барыб, юрениб да къайтханды университетден сора. Коста-Хетагурово элде орта школда дерс береди. Юйдегиси барды, бир джашчыкъны ёсдюреди. Гитчебиз Патия тарих факультетде билим алгъанды. Андан ары да окъуб, тарих илмуланы кандидаты болгъанды. Карачаевскеде педуниверситетде ишлейди. Аны бла бирге доктурлукъ диссертациясы бла да юрешеди. Мени немец тилден дипломум барды. Бёлек заманны комсомол ишледе къуллукъ этгенден сора, сахарны бешинчи школуна устаз болуб джарашхан эдим. Аны юсюне да къурау ишледен завуч болуб да турдум. Баш ием Гапполаны Солтанны джашы Борисди. Гапполаны Таукъан хаджини туудугъуду. Анасы Орусланы Сеитбийни къызы Шамшият. Ол Карачаевскеде институтну бошаб, кърал ишледе ишлегенди. Артда Ставрополь сахарда эл мюлк институтха заочно кириб, экономист-менеджер диплом алгъанды. Бусагъатда ЗАО «Прогресс» деген предприятени баш директоруду, мен да къурау ишледе заместители болуб турама. 1997 джылдан бери Нарсанада джашайбыз.

Тёрт сабий барды. Уллубуз Люда, Нарсанада школну алтын медалгъа бошаб, Пятигорскеде тыш

къраллы тиллени университетине кирген эди. Инглиз тилге, орус тил бла литературагъа да юренеди. Ючюнчю курсну айырмагъа бошагъан талай студентни беш айгъа Америкагъа ийген эдиле. Бу да анда сынам алыб къайтханды. Зарема Краснодарда медицина академияда окъуйду. Хирург боллукъма дейди. Диана алтынчы классха барады. Аны тышында да музыка школда вокалгъа джурюйдю. Ахмат бешинчи классны сохтасыды. Музыка джаны бла да билим алады. Музыка школну тёртюнчю классындады. Фортепиано бла хор бёлюмюндеди.

Назмула джазаргъа школда джылларымда огъуна тырмаша башлагъан эдим. Алай а кишиге кёргюзгеним, басмаларгъа деб ары-бери ийгеним болмагъан эди. Артда, 1997 джыл, кюрешеме да кюрешеме, бир кёрейим не айтырыкъ эселе да деб, ана тилибизде чыкъгъан газетге ашырдым. Ол сагъатда кесим да школда ишлей эдим. Сау болсунла, назмуларыма эс бёлюб, «Устаз-поэт», деген рубрика да салыб, басмаладыла. Алгъын чыгъармачылыкъгъа хазна магъана бермесем да, андан сора бу затха башха тюрлю къарай тебретим. Эртде джазылгъанланы тюзете, алагъа да джангыла къоша бардым. Кёзюу кёзюую бла газетибизге да ие турдум. Басмаланнганны окъугъанла да джаратханча кёрюнедиле. Аны ючюн таукел болдум джазгъанларымы барын да джыйыб, китабчыкъ этерге. Ол окъуучуланы джюреклерине джол табса, бек къууанныкъма.

Хапарымы аягъында энтда тукъумубузгъа къайтыргъа излейме. Аны да барды чуруму. Сёлешген джерде тукъумну атын айтдыргъан кимле бардыла, деб сорургъа ёчбюз къайсы бирибиз да.

Магъаялагъа сый келтирген алгъыннгы адамланы айтдым. Эндиги тёлюледен да талайын юлгюге келтирирге тыйыншлыды.

Магъаяланы Аканы джашы Хамитбий 1911 джыл туугъанды. КЪЧАО-ну УВД-сини уголовный розыксесини джууаблы къуллукъчусу болгъанды. 1934 джыл Совет властны ара мюлкге чабыуул этген джаулары бла сермешюде ёлгенди. Анга сый бере, ёлген джери Ташкёпюрде обелиск салыннганды. Уллу Ата джурт къазауатны кёзююнде Пача бла Халит джигитлик кёргюзгендиле. Умарны джашы Хасан да ала бла болгъанды.

Магъаяланы Абат, Улакъны къызы, айтылгъан къобузчуланы бири болгъанды. 1927-чи джыл Карачаевск шахарны байрамында, 1931-чи джыл Ростовда, Шимал Кавказ олимпиадада, 1936-чы джыл Пятигорск шахарда «Джигитовка» конкурслада къобуз согъуб, ёчле алгъанды.

Урунууда джигерликлери ючюн кърал саугъала алгъанла да кёбдюле. Магъаяланы Солтанны юлгюге айтыргъа да боллукъбуз. Аладан да кёбдюле баш окъуу заведениелени бошаб, тюрлю-тюрлю санагъатлада ишлегенле. Бюгюнлюкде Магъаяладан джашла, къызла Москвада, Бишкекде, Куйбышевде, Ставрополда, Черкескеде, Карачаевскеде институтлада, университетледе, академиялада билим аладыла. Келир джыллада ала да тукъумну, миллетни атын айтдыргъан адамла болурла, деб умутчума.

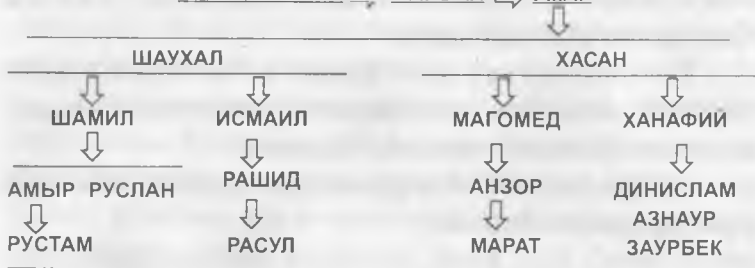
«Сегизинчи атагъа айланнган Магъаялары, тукъумланы ичлеринде кеслерини тизгинлерин туту, бир юйча джашайдыла. Бусагъатха дери тукъум бир-бирине къатышмагъанды... Магъаялары гитче тукъум болгъанлай, бек асыл, юлгюлю

тукъумсуз»... (Алийланы Чорнаны джашы Солтанны сёзлеринден).

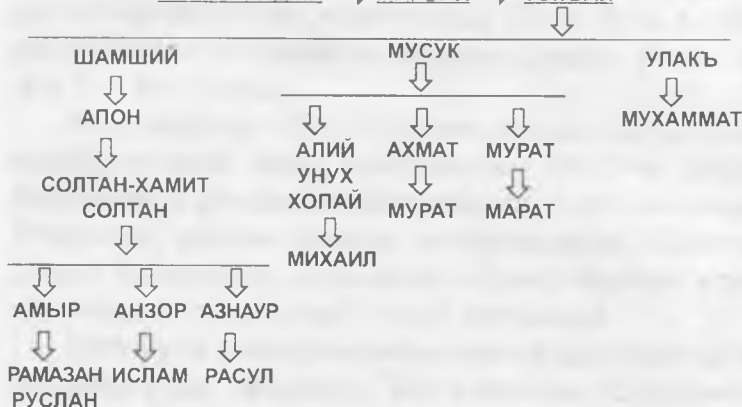
Багъалы окъуучула! Биринчи китабымы сизге теджей, аны бла хар биринги юйюгюзге насыб, къууанч, берекет киририн излейме!

Аллах барыбызгъа да ашхы муратларыбызгъа джетер насыб берсин!

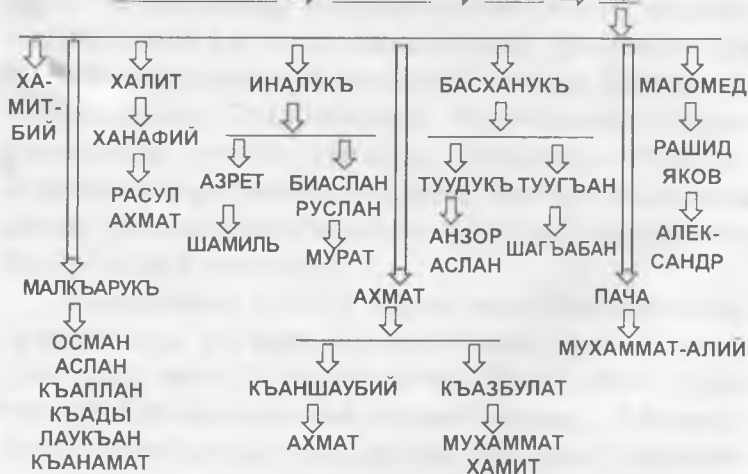
ОСМАН ХАДЖИ ⇨ МАГЪЯЯ ⇨ УМАР

ОСМАН ХАДЖИ ⇨ МАГЪЯЯ ⇨ ТОКЪАЙ

ОСМАН ХАДЖИ ⇨ МАГЪЯЯ ⇨ ГУЛА ⇨ АКА

Атам Магъаяланы Исмаил, Шаухалны джашы.
Анам Элкъанланы Мухамматны къызы Зоя.

**ДУНИЯНЫ
САГЪЫШЛАРЫ
ДЖЮРЕГИМДЕ**

Аналагъа

1

Не болгъанды бюгюн бизге,
Адамла?
Оюмсузлукъ
Онгубузну нек алды?
Сау дунияда махталыучу
Кавказгъа,
Туура былай
Ёртен тюшюб нек къалды?

Сабийлеге
Ёксюзлюкню чекдирген,
Ана кёзден
Къан джыламукукъ тёкдюрген,
Ким эсе да,
Анга Аллахдан минг налат!
Ёмюрлени
Кечирилмез бу халат.

Ой, анала,
Чакъырама мен сизни,
Сансыз этмез
Не ачыулу да бизни,
Къаугъалагъа
Бирден къаджау турайыкъ,
Шам Кавказны
Ёлюм къолдан алайыкъ.

Я, Аллахым,
Аналаны Сен уят!
Бютеу Кавказ
Кюл болгъунчу къобсунла!
Россияны
Аналары биригиб,
Уланланы
Къыйынлыкъдан тыйсынла.

Чырт болмаса,
Тиширыула барыбыз
Сауут-саба
Келир джолгъа джатайыкъ.
Бир-бирине
Къаршчы тургъан къауумну
Арасына
Джаулукъланы атайыкъ.

Аланы уа
Теблеб киши озалмаз,
Мурдарны да
Анга бети джеталмаз.
Алгъыннгы сый, насыб энгда
Къайтырла,
Кёгюрчюнле
Къууанч хапар айтырла.

Бу къралдан,
Тышыннан да адамла,
Саут алмай,
Солур ючюн келсинле.
Къонакъланы
Эркелете анала,
Къонакъбайлыкь этгенлерин
Кёрсюнле.

Джашау чыракъ

Чегет баурда, ачыкъ талада
Суйюб сылайма къая ташланы,
Айюню наныкъ юлюшюн къаба,
Къарамым бла аулай ауушланы.

Къанатлыгъа сукълана кёкде,
Чыгъаргъа излейме не къадар ёрге,
Къозугъанча джююлдейле ала,
Къарайма...
Тамалым къайгъылы джерде.

Тенгизледе да изледим джууаб,
Джашау салгъан кёб соруулагъа.
Тюзледе да азмы айландым,
Бералсам деб ёмюрге багъа.

Не келсин андан, джашау сагъышла
Барадыла кёбден кёб бола.
Кюндюз тынгымы, кече джукъуму
Сыйырадыла, юлешиб ала.

Меннге багъалыд кюнню джылыуу,
Айны джарыгъы, джер джашил чагъы,
Мен кетсем да, башха адамлагъа
Джаныб турсун джашау чарыгъы.

Табылырмы джууаб

Тюненеге ушамайды
Бюгюн джашау.
Төгерекге биз кьарасакь,-
Хар не джангы.
Акьыл,
Болум,
Билим,
Илму
Чекден чыкьгьанд,
Джерни, кёкню,
Төгерекни тинтед
Ангы.

Кьалмагьанчад
Ачыкьланмай чыртда тахса
Табигьатда,
Не джашауда
Не адам шартда.
Саулай миллет кьалай болду
Бандит, сатлыкь?
Анга джууаб табалмайла
Джаш да, кьарт да.

Анга джууаб сакьлайдыла
Кьазауатдан,
Сакьат болуб, кьуру джуртха
Кьайтхан джашла.
Халкьгьа джетген
Кьыйынлыкьгьа чыдамайын
Кьарачайда кьара кийген
Таула, ташла.

Анга джууаб сакълайдыла
Тыш джерледе
Ата джылыу кёрмей ёсген
Балала да,
Ол джыллада
Ачдан ёлген сабийлерин
Кебин табмай
Асырагъан анала да.

Анга джууаб сакълайдыла
Къум тюздеде
Сын ташласыз
Басдырылгъан ёлюкле да.
Анга джууаб излерикле,
Бир ишексиз,
Бу дунягъа мындан ары
Келликле да.

Соруулагъа
Джууаб этер дараджагъа
Чыгъалмазмы
Ёсе барыб адам ангы?
Энди зорлукъ кери болуб
Къарачайдан,
Тейри эшикча
Джарыкъ атсын
Хар бир тангы.

Магъаяланы Улакъны джашы Мухаммат.
Къазауатдан къайтмагъанды.

Анама

1

Къач кёзюуде
Дженгил-дженгил къарайма,
Не этелле деб,
Алгъын джашил терекле,
Кёрселе да
Бир чапракъ тюшгенин,
Къыйналгъанча
Сезе ана джюрекле.

Джумушакъла,
Назикдиле анала.
Сау дунияны
Сагъышлары алада.
Хар бирини
Акъылы да, эси да,
Къууанчы да,
Къайгъысы да балада.

Алайды да, анам,
Сен да джашайса,
Джюрегинг төрт
Сабийинге бёлюнюб,
Бирге болсакъ,
Заман дженгил озгъанча,
Юйден чыкъсакъ,
Сагъат айча кёрюнюб.

Къуш балала
Уяладан учханча,
Ата юйден
Бирер джары кетебиз.
Хурметинги,
Тыбырынгы джылыуун,
Хар къуру да
Биргебизге элтебиз.

Не кенге да
Эс кюзюде сыфатынг.
Джолубузгъа
Кюнча джарыкъ
Чачханча.
Бизге да алайд:
Сени бла кёзюуде
Заман кетед
Кирпик къагъыб ачханча.

Биз тилейбиз,
Сенден кери болсунла
Ауруу-инжиу,
Къайгъы-бушуу,
Хар пелах,
Тууудукъладан туугъанланы
Къууанчын,
Кёрюр насыб
Берсин сеннге
Уллу Аллах.

Магъаяланы Солтан, Апонну джашы: урунууну ветераны,
джигерлиги ючюн берилген беш медалы барды.
Сегиз сабийни атасыды.

Булутла

Акъ булутла,
Бурма-бурма эшилиб,
Бир-бирлерин
Сюредиле тешилиб,
Джайылалла
Чууакъ кёкню тубюнде,
Артха къала,
Алгъа чаба, эришиб.

Кюн таякъла
Джырадыла аланы,
Къара булут,
Ачыулана, ачылад.
Кюмюш бетли
Джангурну чачакълары,
Мынчакълача,
Бютеу джерге чачылад.

Табигъатны къууандыра,
Чакъдыра,
Ол сюреди
Къайгъыланы, даурну.
Чапракълагъа
Зауукъ чаук къакъдыра,
Джуууб ётед,
Сылай, чегет баурну.

Бир заманда
Булут тизим джукъарыб,
Джангур тохтаб,
Джанкъылыч да чыгъады.
Кюн тогъай да,
Мылы джерге ышарыб,
Бир къыздырад,
Бир булутха бугъады.

Джангы туугъан сабийге

Джангы туугъан сабийге
Ат атарны
Аллы бла
Эсгеребиз кёб затны,
Къайсы ариуду,
Ким джюрютеди аны?
Деб къарамай,
Киши атамайды атны.

Халкъла неда миллет деген
Сёзле да
Бугъадыла,
Керек болмай къалгъанча.
Аллай джукъгъа
Бёлюнмей адам улу,
Кёрюнеди
Бир шох юйюр болгъанча.

Хар халкъны да
Кёбдю энчи огъуру,
Аланы да
Эс базманнга салгъанлай,
Атадыкъ,
Людмила,
Зарема,
Диана,
Ахмат,
Деб атла
Орус, авар, тюрк эм къарачай.

...Джюрегимде
Бу мен этген муратла
Ингил гюлню
Чакъгъанына ушайла.
Ол халкъланы
Сыйлы, асыл шартлары,
Мен сеземе,
Юйдегимде джашайла.

Хар ананы
Джан тамыры балады,
Мен да алагъа
Насыб, къууанч тилейме.
Сабийлеге
Биз атларын атагъан
Халкълагъа да
Рахат джашау теджейме.

Къарнашым Рашид бла юй бийчеси Лийланы Хаджиат.

Къайгы сюрмесек

Акъ кѣмюкле толкъунлада
Ойнайдыла, кериле,
Кюнню тили толкъунланы
Джалагъанча кѣрюне.

Бир толкъундан бир толкъуннга
Нюр джилтинле секире,
Суудан уртлаб, къызгъан джерге
Башлагъанча элтирге.

Суу чыпчыкъла, къанатларын
Суугъа къагъыб, джибите,
Кюнден мууал санчыкъларын
Къарыу ала, тирилте...

Тамам къысха болгъанлыкъгъа
Ёмюрлери аланы,
Кѣрюнелле сыйлагъанча
Ол адаргы заманны.

Алам чеқден чыкъмагъанлай,
Ойлаб тинтсек заманны
Чыпчыкъчыкъны джашауучад
Джашауу да адамны.

Къысха джашау джашамазед
Адам, сени юйюрюнг,
Къайгы сюрмей, кюн ашырса
Юйюрюнгде хар биринг.

Карнашым Рашидни юйдегиси:
Расул, Фатима, Зарета, Патия.

Къазауатны къыйынлыгъы

1

Ана джюрек

Къазауатда ёлгендиле
Кёб джашла,
Бир къаууму
Кенг тюзледе къалгъанла,
Бир-бирлеге
Ауушланы бузлары
Ёмюрлюкге
Къабыр юлюш болгъанла.

Кёб шейитле
Табылмайын джаталла
Ёзенледе
Неда терек салкъында.
Суу тюрбюнде
Орун табхан джашланы
Бушууларын этедиле
Толкъунла.

Джылла оза
Унутулад къоранч да,
Дегенле да
Бир затны эсге алсынла:
Тюзюн билге
Излей эселе ала,
Джашлары ёлген аналагъа
Сорсунла.

Ана джюрек
Бой бермейди заманнга,
Ийнаналмай,
Сюред бушууну кери,
Ма тюнене
Джашы юйюнден чыкъгъанча,
Сакъларыкъды
Ахыр кюнюне дери.

Алгъын кибик
Къарарыкъла орамгъа
Джыламукъла
Мутхуз этген кёзлери.
Къулагъына келликдиле
Джашыны
Алтмыш джылны
Алгъа айтхан сёзлери...

Келинчик

Бир хоншубуз келин алад
 Джангыз джашына.
 Душманла бизге чабдыла
 Экинчи кюн.
 Ючюнчю кюн атланады
 Джангы кюеу,
 Джуртубузну
 Сыйын, къачын сакълар ючюн.

Таулу намыс...
 Арбазда да кёрюнмеген
 Джангы келин.
 Чыгълмайды аны ашыра,
 Терезеден кёз джетдиред.
 Биргесинде
 Къызчыкъдан да
 Джыламукъларын джашыра.

Джылладан да кёб кёрюне
 Ауур кюнле,
 Даж-даж эте,
 Озадыла бек акъырын.
 Сау ай ётюб
 Билдиреди баш иеси,
 Къазауатха киребиз деб,
 Ол хапарын.

Андан сора
Аты-чуу айтылмайды,
Хорлам келиб,
Ол байрам да этиледи,
Саулай халкъгъа
Бирден келген уллу къууанч,
Бу арбаздан
Джанлаб озгъанча, кетеди.

Ариу эди, субай эди
Бу келинчик.
Кёбле айтдыла,
Джашауунгу къура энд, деб.
Хоншу эллени
Менме деген джашлары да
Кюрещдиле,
Келечи ийиб, аны тилеб.

Бирине да
Кёз кёлтюрюб къарамады,
Хаман айтыб турмаса да
Ол сырыуун,
Туудукълары болгъанлагъа
Сукъланганлай
Энтда сакълайд
Отоууну джылыуун.

Гапполаны Борис бла юй бийчеси Аминат.
Ялта шахар. 1997 джыл.

Гапполаны Борис бла Магъяяланы Аминатны юйдегилери.
Солдан оннга: Людмила, Диана, Зарема.
Сюелиб тургъан да Ахматды.

Къалалмайла йнаныб

Чайкъалады Балтий тенгиз
Алгъынча,
Толкъунлары
Бир-бирине аууалла.
Алай а энди
Къалындыла булутла,
Джангур,
Къар да
Энди аслам джауалла.

Алгъын кюнде
Джылтыраучу къаяла,
Джагъала да,
Кёрюнелле къаралыб.
Чайкала да
Мугуруракъ учалла,
Къычыралла,
Сарнагъанча,
Таралыб.

Кенг тенгизни бир джерине
Айырыб,
Табынганча,
Ала терк-терк джокълайла.
«Курскеден»
Бир сау къалгъан болурму?
Чыкъса уа деб,
Аны ючюн сакълайла.

Ол джашланы
Джуртубузну халкълары
Асыралла,
Бушуу этиб,
Къыйналыб.
Адамлары
Къара кийиб джюрюйле,
Чайкала уа,
Къалалмайла ийнаныб.

Эгечим Фатима, баш иеси Сылпагъарланы Хасан.
Аланы джашчыкълары Магомед.

Къарачай шахарым

Эртденнги джудуз бла уянаса,
Таулу къызынг хошкелдилик айтады.
Бир келиб кетген дагъыда кёрюрге,
Тансыкъ болуб, ашыгъыб, къайтады.

Огъур къойнунгда ёсгенле уа сени,
Джашайла санаб, алтын бешикге.
Башха джуртлагъа атланнганла да
Кенг дуниягъа ачылган эшикге.

Джерни джандети да дейбиз биз сеннге,
Кёз къууандырад төгерек бары,
Къыш кёзюуде да эшитилгенча болад
Джай айлада булбул джырлары.

Сени ючюн джалгъаннган болур эки ёзен,
Арагъа алыб, сыйлаб ёсдюрюге.
Уллу Къобан бла Теберди суу да
Сени эркетирге къошулалла бирге.

Джай кёзюуледе джангы джетген къызгъа
Ушайса тамам, омакъ кийиниб,
Мийик юйлеринг оюула салгъанча,
Чегет булчукъла ийнакълай, ийилиб.

Къарт анам да джырлай эд джырынгы,
Энтда айтыласа джангы джырлада.
Сакълансын ёмюрлеге сени хурметинг,
Джукланмасын джылыуунг тыбырынгда.

Люда

Кече да, кюн да кёз туурабызда.
Узакъгъа, кенгге кетмеген эдинг,
Америка-джерни кыйыры...
Сен былай тансыкъ этмеген эдинг.

Джулдузла бла атынгы джаза,
Сенге ушатыб гюллеге къарай,
Шоркъачыкълада эшите ауазынгы,
Тюшюмде кёре... Джашайма алай.

Аманат эте уллу Аллахха,
Къайтыр кюнюнгу сакълайма ашыгъыб,
Кирирсе, къызчыкъ, ата юйюнге,
Алгъынча, энтда джарыкъ ышарыб.

Мен тансыкълыкъны толу сынадым,
Бир зат тилейим, кёлюнг къалмасын:
Бизни къоуб кете тебресенг,
Сайлагъан джашынг кенгден болмасын.

Тау джуртум

Ата джуртум, тау джуртум!
Къанатынгы бир тююме.
Сени бла бегёкме мен,
Санларынгы бир джигиме.

Ёхтем джуртум, къан тамчынгма,
Кимге да ачыкъ джюрегингде,
Бир чапыракъ джай да, къыш да
Джашил тургъан терегингде.

Ташчыгъынгма тауларында,
Тыбыр отда бир джилтининг.
Мингле бла эниш саркъгъан
Суучукълада бир липининг.

Насыб деген чексиз кёкге
Къанат кере сен джашайса,
Балаларын эркелетген,
Огъурлу анагъа ушайса.

Сууукъ кюнде кёкрегингде,
Сабийнича джылытаса,
Пелахланы джолун тыя,
Дуниягъа эркин къаратаса.

Къобанынгы ана сютлей
Суун иче мен джашайма.
Сенден кенгде кёзююмде
Джансыз терекге ушайма.

Кёб сынауладан ётгенсе,
Букъу къондурмай юсюнге,
Зарланмасын энди киши
Халкъларынга эм кесинге.

Тенгиз джагъада

Акъ кѣмюкню
Эркелете толкъунла,
Чынгай, ойнай,
Кѣкге-кѣкге аталла.
Бир-бирлерин сюре барыб,
Ахыры
Кюн къыздыргъан
Къум джагъагъа джаталла.

Кюн таякъла
Ала бла булджуйла,
Бир кесекден
Аланы къум джутады.
Зор кѣргенча
Аны этгенин тенгиз да,
Толкъунларын
Энтда алайгъа атады.

Бош дыгалас,
Тас болалла олсагъат,
Бек ашыгъыб джетселе да
Джагъагъа.
Адамланы джашауна ушатыб,
Мыдах болуб,
Мен къарайма алагъа.

Багъалыды бала

Чеги джокъду
Ата, ана сезимни.
Булут кюн да
Кёкню таза этерчад.
Хар балагъа
Ала бичген муратла,
Сау дуняны
Адамына джетерчад.

Бешикде эсе
Сабийни ышаргъаны,
Экисине
Джюрек балхам болады.
Бир-бирине
Аны айта хапаргъа,
Заманлары
Насыб бла озады.

Унуталла
Ата, ана кеслерин,
Ауругъан къой,
Мыдах кёрселе аны.
Бир-бирине
Ышанмайын, тынгысыз,
Кёз къысмайын,
Атдыралла тангланы.

Ары-бери
Кетгенлери болса да,
Бала бла
Акыйллары,
Эслери.
Къуру анга
Сагъыш этиб туралла,
Барамтагъа

Тюшселе да кеслери.
Джашау алайд:
Ата бла анагъа
Ёмюрлюкге
Бала къалад сабийлей,
Юйдегили болуб башха
Чыкъса да,
Джашаулары-
Анга игилик излеу.

...Инджилмесин
Сау дуняда бир бала,
Ата, ана
Къанат болур керекли.
Балагъа да
Буюрулсун ол сезим,
Джашауунда
Болуб таза джюрекли.

Юлгюге тутурыкъла

Магъаяланы Шаухалны
джашы Исмаилгъа

Сен кетдинг, атам, ёмюрлюк джеринге,
Акъыл сёзлеринг къалгъандыла бизге,
Джамагъат билген адамлыкъ шартларынг,
Огъур сыфатынг-къайда да биргебизге

Ырыслаб сагъынмай аурууунгу
Кете эдиле кёре келгенле,
«Андан джумушакъ, хурметли адам
джокъ эди», - дейле сени билгенле.

Ийнаналмайма ёксюз болгъаныма,
Ёлгенсе дерге бармайды кёлюм,
Сени ёмюрлюкге эзде сакъларла
Толу юйдегинг, джашагъан элинг.

Аджал сюелиб тургъанлай юсюнге,
Сагъыш эте эдинг келир джашаугъа,
Сени ашыргъан кюн бёленнген эди
Саулай джамагъат уллу бушуугъа.

Айта эдиле игилигинги,
Алагъа шагъат бола элле таула,
Кёб джылланы сени джашауунгу
Тутарыкъдыла юлгюге саула.

Магъаяланы Аканы туугъаны, туудугъу. Къурман байрамда.

Ажымлы ёлгенни кююу

*Репрессияны джылларында
джюлгъанлагъа атайма*

Татлы тилими
Джашау джолумда
Тахсагъа салыб сёлешдим.
Законнга къаршчы
Баргъанла бла
Джанымы аямай кюрешдим.

Уллу джашауда
Насыб юлюшюм,
Джылыуун табмай, юзюлдю.
Зорлукъгъа къаршчы
Мени тюзлюгюм,
Юч мурдар бла сюзюлдю.

Танг джарыгъанлай,
Бизни къобарыб,
Чегетле таба сюрелле,
Орус анала,
Кюртледен чыгъыб,
Къабарыкъчыкъла берелле.

Адамгъа тийген
Зорлукъ къамчиле,
Шыбыла таууш этелле.
Чырт бир джанына
Атлагъан болса,
Эгерле сюрюб джетелле.

Узакъдан салам
Иеме, джуртум,
Тенглерим ёлюб джаталла.
Сибирге письмо
Джаза турмагъыз,
Аланы джыртыб аталла.

Учкулан элим
Къара сууунга,
Тансыкъ болгъанлай турама.
Сеннге солургъа
Келе болурла,
Мен сагъышымда барама.

Сени кёзюме
Кёргюземе да,
Мен эс джыйгъанча болама.
Къобан суууму
Татыуу-аузумда.
Халкъымы кюсей турама.

Аллах буюруб
Сизге джетсе деб,
Къыйынлыгъымы джазама.
Итле юсюме
Къарауул бола,
Бузлагъан джерни къазама.

Тилейме сенден
Уллу Аллахым.
Бери таулу адам ашыртма.
Ингил анамы
Сакълаялмадың,
Башха аналаны ачитма.

Сабий чекден ётгенме

Суу толкъунла гузаба
Кёз аллымдан ётелле,
Джылы джайгъы джагъагъа
Кёмюклерин бюркелле.

Саладыла оюула,
Бурма-бурма эшиле,
Кесек сыйдам болсала,
Эшмелери тешиле.

Суу джагъада сабийча,
Къумдан кеме ишлейме.
Къобанны аууазында,
Билмейме, не излейме.

Толкъунлагъа къарайма,
Джумушумдан бёлюнюб,
Акъ кёмюкле кёзюме,
Къар таулача кёрюнюб.

Сагъшлары джокъ ала,
Барадыла чабышыб,
Сабийликден суу макъам
Къулагъыма чалышыб.

Суу белляугъа тынгылай,
Тау къойнунда ёсгенме.
Къобаным эркелете,
Сабий чекден ётгенме.

Чыган бийче

Бара эдим орамда,
Халым-булутлу,
Кетген элле ёнгелеб
Иги умутла.

Таш салыргъа аллыма
Бир чыган бийче
Чыкъды, хансан чыкъгъанча,
Узун, ингичге.

«Кёргюзчю, - деди меннге -
Къол аязынгы,
Толу айтыб берейим
Джашау къачынгы...».

Джашау джазы-къанатлы,
Аны билебиз.
Джашау джайы да татлы-
Кемсиз сюебиз.

Къачына уа, хар адам
Сескеклиди бек,
Меннге алкъын эртдечад,
Нек джетди бу? Нек?

...Тутдум къол аязымы,
Ол да къарады.
Джюз тюрлю игиликни
Меннге джоралады.

Къачым тамам насыблы,
Къышым аламат,
«Джюз джылны джашарыкъса,-
Деди, - сау-саламат...».
Ийнанмасам да «Амин!» -
Дедим ичимден,
Аллыкъчыгъын да алыб,
Айырылды менден.

Андан сора бир кесек
Джарыды кёзюм,
Энди басыларакъча
Болду джюрегим.

Алдауукъ да, хыйла да
Аз болсун, ёзге
Ачы сёзле да алай
Сингелле бизге.

Юч эгеч, Магъаяланы Аминат, Патия, Фатима.
Сирияны Алепо шахарында тюшгендиле. 1994 джыл.

Ол сеникиди

Чырмау,
Бушуу
Сенден кери болсунла,
Насыб чыракъ
Джаныб турсун джолунгда.
Мен билеме,
Джашау атынг эмилик,
Сен джюгенин
Ычхындырма къолунгдан.

Тири атлай
Ауушладан ётгенсе,
Хорламазла
Энтда ауур сагъышла.
Чаууллада
Сеннге кёпюр болсунла
Кече,
Кюн да
Бу мен этген алгъышла.

Берилгенди
Джашау бизни сынаргъа,
Сахнадача,
Тюшед орун айыргъа.
Биреу тёрню,
Таб, сатыб да алады,
Эм тыйыншлы
Къыйырда да къалады.

Ёч болганчад
Онглу онгсузну теблерге,
Онгсуз да анга
Тиш кысады,
Марайды.
Барына да
Тёре боллукъ тюзлюкдю,
Бир-бирледе
Ол бугъунуб къарайды.

Ол болумда
Кёбле эс да ташлайла,
Тюшген кибик,
Ычхынмазча бир аугъа,
Асыры кеч
Ангыладым бир затны,
Къарай,
Тинте,
Ёлче сала джашаугъа:

Акъыл бла
Джюрек бир тин алсала,
Къызганмайыкъ
Кесибизден сезимни.
Къысха,
Узун
Бичилди эсе да джашау,
Бек адаргы
Замандады этими.

Сагышладан
Чайкълса да башыбыз,
Джазыу кеси
Джашау чархны бурады,
Халыбызны
Джарыкъ эте биз билсек,
Башха не да
Орнун таба барады.

Кёб джылланы
Мууал болмай турсала,
Таза иннетли
Сезиминги гюллери,
Булутланы
Тешиб нюрлерин тёге,
Озарыкъла
Джашауунгу кюнлери.

Сезимли джашау...
Джангыз олду сеники,
Насыбынг да,
Къууанчынг да
Ма анда.
Алайсыз а,
Узакъ болса да ёмюрюнг,
Озаракъды
Ол джашауунг тубанда.

Къобанны бойнунда

Тансыкълаб олтурама,
Къобаным, бойнунгда,
Келтирген ауазынга тынгылай.
Алгъыннгы джылыуунг
Турады къойнумда,
Бюгюн сезгенимча,
Джангылай.

МингиТау бла
Тик болса арагъыз,
Келиученсе буз къуяр булутча къаралыб,
Толкъунларынгы
Талашдырыб сынай,
Ташдан, агъачдан
Ачыуунгу алыб.

МингиТау, ышарса,
Башынгдан къараб,
Кюзгюча джылтырайд сууунгу бети.
Эки джагъаны
Ортасында чайкъала,
Бараса огъур
Джолунга кетиб.

Сени джашил
Джагъангда ёсгенме,
Бешик, скоймеклик джырынгы эшитгенлей.
Ма, тансыкъ болуб,
Энтда келгенме,
Ызына къайтхан эски нёгерлей.

Нальчик сахаргъа

Бир уллу къууанчха ашыкъгъанча,
Нальчик, сеннге ашыгъыб келеме.
Туугъан джуртумча, багъалыса меннге,
Таза джюрекден салам береме.

Эски шохумача суйюб къарайма,
Межамгъа, терекге, хар бир кёкеннге.
Билим бешикде тебретгенсе,
Ёмюрлюкге борчлума сеннге.

Студент джылла... Джашлыкъны төрю,
Джангыз сенча дунягъа ие,
Булбул тауушла келе къулагъынга,
Джанкъылычдан кийимле кие.

Студент джылла... Къанатлы кёзюу,
МингиТауча, уллу муратла...
Умутубузда сакълай эдиле
Гюллю талала, сейирлик джуртла.

Студент джылла... Тенглик, суймеклик,
Татлы сезимле джюрекни сылай,
Эсирик заман... Келмей эди эсге,
Кетерикди деб ол дженгил алай.

Уллу джашаугъа сен ашыргъанлы
Эсде болмагъан кёб затны кёрдюм,
Чауулла, джарла, тикле, талала...
Къаялагъа, таулагъа ёрледим.

Джолгъа ашыра, сен кыбылама
Берген эдинг меннге нёгерге.
Джашау чарслада аджашхан сайын
Болушду ол джол тюзетирге.

Анча сайын кёрюне эдинг
Мени кёзюме, ёхтемлик бере,
Сени бла оноулаша эм,
Сагъышларыма бола энг төре.

...Сюйген шахарым, бюгюн айланама,
Хар затынгы бирча ийнакълай,
Джашлыгъыма тюбеб къаллыкъча,
Тёгерегиме умутлу къарай.

Тарих илмуланы кандидаты Магъаяланы Патия, Исмаилны Къызы, Къарачай шахарда педуниверситни бешинчи курсунда окъутхан студентлери бла.

Джууаблылыкъ

Кийик таукеллик да
Джашлыкъ бла бирге,
Узакъ аулакълагъа джол салгъанды,
Джашау джазымы
Къанаты эд джашлыкъ,
Абыннганы да кечиле тургъанды.

Бюгюн а менден
Ол узайыб барады,
Халым да тюрлене анга кёре,
Хар нени сагъышы,
Оюму,
Къайгъысы...
Энди дунягъа мен болгъанча төре.

Байрам кюн Москвада

Тогъузунчу Май, Къызыл майдан...
Бюгюн къуанчды саулай миллетге.
Гитче Ахматчыкъ сейирсиниб къарайд
Бу ариулукъгъа, бу къудретге.

Учу, къыйыры джокъду келгенни-
Сафха тизилиб озалла солдатла,
Уллу машиналада ракетала, тобла-
Джашчыкъ ёмюрюнде кёрмеген затла.

«Къайдан келелле? Къайры баралла?
Нек къозгъалгъанла бары да былай?»-
Деб сорады Ахматчыкъ меннге,
Бу баргъанладан кёзюн алалмай,

Мен да айтыргъа кюрешеме анга,
Джырла, тартыула бёле сёзюмю,
Соргъанлыкъгъа, майдандады эси,
Тынгыларгъа джетмейд тёзюмю.

«Артда айтырма хорламны хапарын,
Ёсе келсе, кеси да ангылар», -
Дейме ичимден бюгюнню кюнню
Хапарларына кёб кере тынгылар.

...Быллай къууанчла белгиллеле тарихден,
Келелле къыйынлыкъ, ёлюм бла ала.
Ол затланы кёргюзмесин Аллах
Сеничалагъа, сеннге да, бала.

Джазны тылпыуу

Джылладача, «чамланыб»,
Балдыраджюз барады,
Джаздан сойюмчю айта,
Джылы хауа урады.

Энди уа, ма, джабалакъ
Кирпикледе эрийди,
Кирпикледен озгъанлай,
Эринледе безийди.

Джутулады аууазынг,
Акь хауада къалтырай,
Кёрюналмай, джюзеди
Кёк төрюнде кюмюш ай.

Къайсы кёбдю?

Кенг джагда,
Иги кесек сюелиб,
Салам бере,
Суугъа киреме базыб,
Ашыкъгъаны
Танылады тенгизге,
Андан да терк
Барад джашауум озуб.

Суу толкъуннга,
Сыртдан тюшюб
Чайкъала,
Къарайма мен
Чууакъ кёкню кенгине.
Акъ джалкъалы,
Кёк толкъуннга бой сала,
Ол эртдеги
Бешигимча кёрюне.

Мен салгъанма
Бюгюн джазыу базманнга
Джарсыуланы,
Къууанчланы
Чегерге:
Къайсы кёбдю?
Къайсы азды?
Ким айтыр?
Кёк къарайды,
Билмей, меннге не дерге.

Эртденги Кавказ

Чолпан джудуз, мийикде джылтырайды,
Кавказ таулары башларын джарыта.
Энтда бир танг атыб келеди,
Кёкню мюйюшлерин бозарта.

Нызы терекле, кирпич кёлтюре,
Къарайдыла кюнню бетине,
Ингил гюлле, башчыкъларын тирилте,
Тюшюредиле джашауну эсинге.

Булбул джырлагъа эжиу этгенча,
Тау ёзенледен шоркъала агъалла.
Джюзе келиб кёлледе бабушларын,
Эркеленгенча, къанатларын къагъалла.

Маралларын къарайла төппеледен,
Туякъ тюблеринде накъут бла налмаз.
Эртденги кюн джарытхан таула,
Сизден адам тансыкъ алалмаз!

Дунияда махталалла бу ёзенле,
Минги Тауну эмчек уланлары,
Гарала саулукъну тамалылла,
Ауругъаннга да ала дарман-дары.

Ма бу затланы, кёз гинджича кёре,
Джашагъандыла бу джуртда адамла.
Шохлукъ бегиб энтда миллетледе,
Хаман да атсынла быллай мамыр тангла.

Мен ангылагъан

Туалада ёсген таулу джашлада,
Тауну шатлары таныладыла.
Таулача ёхтем, таулача таза,
Таулача келбетли, ариу боладыла.

Джуртха, халкъгъа да, таулача, дагъан,
Махтаулары да джайылады кенгнге,
Адамлыкъ бла таулу деген сёз
Бир магъананы берелле меннге.

Содержание

1. Введение
2. Глава I
3. Глава II
4. Глава III

ТЕЙРИ ЭШИК

5. Глава IV
6. Глава V
7. Глава VI
8. Глава VII

9. Глава VIII
10. Глава IX
11. Глава X

12. Глава XI
13. Глава XII
14. Глава XIII

15. Глава XIV
16. Глава XV
17. Глава XVI
18. Глава XVII

19. Глава XVIII
20. Глава XIX
21. Глава XX

Джангы Элни орта школун 1970 джыл бошагъан сохтала. Солдан оннга ючюнчю къыз - Аминатды.

Солдан оннга: Лайпанланы Малик, Лайпанланы Харун, Лайпанланы Ахмат, Мастепанов Виктор,

Лайпанланы Магомед, Лайпанланы Мурадин, Езденланы Артур, Семенланы Назбий;

солдан оннга: Байрамукъланы Рая, Лайпанланы Софья, Магъаяланы Аминат, Тотуркъуланы Фатима,
Дудаланы Зинаида, Гибадулина Амина, Лайпанланы Даута, Луценко Валентина.

Къалам бла назму

Джюрекни хар бир
Излеми да толмайд.
Ол излеген-тау,
Ол излеген-кёк.
Таула кёклени
Уппа этелле,
Таза хауаны
Излейди джюрек.

Алтынчач кюнню
Исси тылпыуу
Чыпчыкъ уягъа
Джылыуун төгед.
Таугъа, тюзге да,
Джюрегиме да,
Кесича, алтын
Мынчакъла бюркед.

Къайда эсе да
Сыбызгъы таууш
Ёрлеб барады
Тау джитилеге.
Аны согъа болурму
Аймуш?
Сюрюу къатында
Суу ташха чёге.

Олтургъанчама
Барыб къатына,
Къонакъ бола
Озгъан заманнга.

Макъамы къозгъай
Джюрек къылланы,
Тургъанча сейир
Кёрюндю маннга.

Таурух макъамгъа
Салама къулакъ,
Джылына Аймуш
Джакъгъан шынкъартда.
Анда, узакъда,
Барады атлы,
Баргъанча миниб,
Ол джел къанатха...

Тамаша болуб,
Сени суратлай,
Кесим да сезмей.
Таурухха сингдим.
Къалам-къарнашым,
Назму-эгечим,
Экисин джюрек
Къоймазын билдим.

Къалам къарнашым
Айландырады,
Озгъан ёмюрге,
Келир заманнга,
Бир къууандырад,
Бир мыдах этед,
Солургъа чырт онг
Бермейин манга.

Кюн да, айда

Кюн да, ай да
Суймекликде джашайдыла,
Кюн джаякълы, ай джаякълы
Мёлекди ол.
Джер юсюнде
Къууанч, насыб болур ючюн,
Адамлагъа
Нёгерликге керекди ол.

Къарт болсанг да,
Джаш болсанг да,
Этсе тенглик,
Ийнанмакълыкъ сезим тутсанг
Сен да анга,
Джашауунг кёрюнсе да
Кече кибик,
Ышанныкъса чыгъарынга
Джарыкъ тангнга.

Кёзлеринги теренинде

Кёзлеринги теренинде
Сезимими сен бугъундур,
Экибизге энчи юлюшдю,
Кишиге да билдирмей тур.

Аймысына, джашырмайыкъ,
Билсинле джайгы гюлле.
Къыш чилледе сууукъ кюнле,
Джазгы кюнча кёрюнсюнле.

Гюл хауадан солуй эсе,
Мен болайым сени гюлюнг,
Меннге суууй башагъанлай,
Болайым мен сени кюнюнг.

Сен джюрюген джолладалла
Джюрегими гоккалары,
Джылтырайла кёзлерингде
Насыб кюнню окъалары.

Такъсалы къал, суймеклигим,
Джабыуунгу ачыб къойма!
Татлы сагъыш сынджырымы,
Юзюк этиб, чачыб къойма!

Умутумда джашайса

Умутумда джашайса,
Тюрсюнюнгю кёз аллымда
Сакълайма.
Кёкде кюмюш ай чыкъса,
Кёлеккенги эслегенча
Къарайма.

Ай джолуна барады,
Мен да сени атламынгы
Санайма,
Ариу бурма чачынгы,
Билдирмезге кюрешгенча,
Тарайма.

Айны нёгер этгенлей
Тийрегизге мен ызынгдан
Джетеме,
Джашау нюзюрлерими
Сезерсе деб, мен алайгъа
Элтеме.

Къайтханлыкъгъа ызыма,
Умутларым къаладыла
Тийренгде,
Кенгде болсанг да менден,
Сюймеклигим айланады
Биргенгде.

Сен кѡюб кетдинг

(ийнар)

Сен кѡюб кетдинг, сен оюб кетдинг
Ишленген насыб кѡаланы.
Джыламукъларым джибитедиле
Сен сансыз этген баланы.

Ол а джукѡлайды мени кѡойнумда,
Эринчиклери ышара.
Энди джашауум озарыкъ болур,
Андан кѡайгѡымы джашыра.

Сен бу арбаздан ары чыкъгѡанлай,
Джарыкъ кюн мутхуз болгѡанды.
Тейри эшик болуб тургѡан сезимим
Ма бюгюн кѡандан толгѡанды.

Кѡуш кѡзю бла джашаугѡа кѡарай,
Аламны юсюн аулай энг.
Кѡалай унутдунг, гокка ханслагѡа
Мени атымы атай энг?

Кюннге, айгѡа да тенг эте эдинг,
Чолпанны бере саугѡагѡа,
Кѡызгѡана эдинг, кѡбсюне эдинг
Мени бу сейир таулагѡа.

Джашау толкъунла сени хорларла,
Деб джокъ эд мени эсимде.
Кечеги тубан джабды араны, -
Кѡрлюк да болмам тюшюмде.

Къанатынгы джел этдире

Къанатынгы джел этдире,
Джюрегими сылаб ётдюнг.
Ол сезимди, ким да билген,
Къанатынга тюз иннетинг.

Таууш этдим сени ызынгдан,
Тохтарменг деб, дыгаласда,
Умут этдим джетерге да,
Чыгълмадым сезим чарсдан.

Тарджюреклик джокъду менде,
Джангыз сени къызгъанама.
Ал тюбешиу... Джити къарам...
Тынчлыкъ бермейд, къозгъалама.

Сезиминги билдирдинг да,
Къозугъанча этдинг мени.
Билалмайса джюрегимде
Кесингдеча сезимлени.

Сёз бла да айт да къойчу,
Не десенг да ангыларма.
Ушагъынга тангнга дери
Кирпик къакъмай тынгыларма.

Хар къуру да эки кёзюнг:
«Сюемисе?» - деб соралла.
Кёзлериме бёлмейсе эс:
«Хо!»- дейдиле бирден ала.

Тенг кызыларым билирле деб,
Мен кьоркьмайма, сюеме да,
Сюймекликни шынкьартында,
Кёлюм сюе, кюеме да.

Ол тузакъдан ычхыныргъа
Кюрешмейме, сеbeb излеб.
Ишексизме, бу сюймеклик
Джетерикди дуниягъа, деб.

Быллай бир сытма

Быллай бир сытма,
Инджитме мени,
Кюн джылыуу урмайд
Энди арагъа.
Биле тургъанлай
Сындырыб мени,
Туз нек себесе
Джюрек джарагъа?

Мен, учар къушча,
Къууанчдан толуб,
Болгъан кёзюде
Сезимим къанат,
Иги умутланы,
Назик сёзлени
Эте эдим
Сеннге аманат.

Суймеклик гюлге
Багъа бермединг,
Джашынай келиб,
Мууал болду ол.
Чыгъаналадан
Толгъанча болду,
Аллында кесинг
Белгилеген джол.

Энди уа не?
Озганды заман.
Джалгъашмайды
Чын сауут, сынса,
Этерме мен да
Башыма мадар,
Суууб бошагъан
Джюрек джылынса.

Бусагъатда уа,
Чарс ичиндеме,
Ауур сагъышла
Басыб юсюю,
Сеннге сезимни
Къойнундан чыгъыб,
Джыяр эсем а
Энтда эсими.

Кесинг ойгъанса
Мурат къаланы,
Билесе, джюкъду
Терслигим мени.
Кимле эселе да
Барла къатынгда,
Мен да сакълайым
Огъур кюнлени.

Магъаяланы Халитни джашы Ханафийни юйдегиси:
Ахмат, Фатима, Расул.

Джайгъы кече

(ийнар)

Бир джайгъы кече
Джарыкъ тойчукъда,
Сени сайладым джашладан,
Кюн таякъчыкъла
Урдула, дедим,
Тау къаяладан, башладан.

Сен да, тийренгден
Къызны ашыра,
Тар джолчукъ бла тебрдинг,
Сылтаула этиб,
Негерсиз чыкъдым,
Сен бара эдинг, кёрмединг.

Мен да тебрдим
Сизни ызыгъыздан,
Бир эди барлыкъ джолубуз,
Мен сизни оза,
Тийиб къалдыла
Бир-бирлерине къолубуз.

Сынаб къарадынг
Сен мени таба,
Къатынгдан озуб кетгинчи,
Джангы толгъан
Айны джарыгъы
Ашырды юйге джетгинчи.

Энди Аллахдан
Экибизге да
Мен бирге тилек тилейме.
Къайда болсам да,
Сеннге тюберге,
Сени кёрюрге излейме.

Энди ийнанама
Бир эслегенлей
Суймеклик ауруу келгеннге,
Ол, джанкъозчукъча,
Ёсе барады,
Сен да эсинги бёлгеннге.

Көгюрчюн

(уйнар)

Сен чууакъ кеңде ойнай, көгюрчюн,
Мени кесинге чакъырма.
Джандан суйгеним узакъгъа кетгенд,
Бюгюн кюнледен такъырма.

Сен учуб барыб, мени наныма,
Суймеклик салам айтсанг а,
Къайда боллугъун билдирмей кетгенд,
Тюз хапар алыб къайтсанг а.

Сен суйгенлеге джарай тургъанса,
Письмо джюрютюб арада.
Менича суйген таба эсенг, айт,
Тегерегинге къара да.

Ангыларса деб, бек ышанама,
Сен мени джюрек сырымы.
Имбашыма къон, сеннге айтайым
Анга айталмагъан джырымы.

Кимге да игилик излеб джашайса,
Сен мамырлыкъны юлгюсю.
Мындан ары уа, болуб къалсанг а
Суймекликни да белгиси.

Аз болур эди муратха джетмей
Къыйналгъанланы саны да,
Болушлугъунгу ким да ангылар эд,
Менден башласанг аны да.

Ийнанмайма

Айтма энди, ариу меннге:
Тутхучсузла сёзлеринг.
Башха биреуню излейле
Төгерекде кёзлеринг.

Ненча кере кьюанганем
Сен узатхан гюллеге,
Ышанганлай, ийнанганлай
Джетдим мен бу кюнлеге.

Джашау чархы бурулады
Тохтамаздан, талмаздан.
Джазыуумда мен кетгенме
Ол сен элтир арбаздан.

Къалай да болсун

Къалай да болсун созула барады
Ол биз айтхан тюбешир кюнлюбюз.
Энтдасында да джангы джашаугъа
Ышанганча турады кёлюбюз.

Къадама кюнлюкге ушагъанды кёк,
Джулдузлагъа джибермезча чек бола.
Бир къркьюу къагъады тереземи,
Айырмасын дей, джашау толкъунла.

Танг джарыкъгъа къарайма умутчу,
Бир джангылыкъ сакълагъанча андан.
Боз гоккала болурламы кёпюрюм?
Огъурму келир кюн таякъладан?

Не уа эртденликде сени аууазынгы
Эшитдирмезлеми меннге мёлекле?
Ол заманда бегир эд тёзюмюм,
Басым келир эд тартар джюрекге.

Эртденнги чыкъдан тилер эм кесим,
Дарман хансладан кюч бер, деб, бизге.
Джанкъозла бла джангырыр эд сезим,
Тейри эшикни ача экибизге.

Ай джарыкъны тубюнде

Ай джарыкъны тубюнде
Джол салдым сизни тийреге.
Кечеги сагышла биргеме
Баралла къараргъа сейирге.

Кёкню къыйыры кёгеред,
Билдире, атханын тангны.
Сизни юйгюз да кёрюнед
Ичинден танг ала дамы.

Эртденги джелчик да, шыбырдай,
Чапракъланы джоппу джыяды.
Неди, къайдам, бир уллу кюч,
Юйюнге джууукъ иймей, тыяды.

Джууукъ баргъандан не хайыр,
Болмасала джюрекле джууукъ?
Билмейме арадан джылыу
Нек кетди? Нек келди сууукъ?

Алданган сүймеклик

Сормай-ормай киргененг
Джюрегими төрүне,
Алдамазгъа ант этиб,
Сёз бергенча кёрүне.

Кёзбаулукъгъа ийнаныб,
Сейир гюлге ушатдым,
Джашауума ийдим да,
Эркелетиб джашатдым.

Кертда джулдуз болгъанча,
Башха джолгъа сен чыкъдынг,
Кете барыб, биреуню
Джюрегинде сен букъдунг.

Каска хансдан чыкъгъанча,
Нек чыкъгъаненг аллыма?
Тюбемесин сенича
Мени джети къанлыма.

Адамлыкъны джаууду
Сатлыкъ бла ётюрюк.
Сүймекликни тамалыд
Тюзлюк бла кертилик.

Билмединг бу затлагъа
Сен чырт магъана бере,
Эки бетлилик сени
Абындырыр кёб кере.

...Суймеклигим алданыб,
Джюрегим бек кюйсе да,
Унутурма атынгы
Не бек ауур тийсе да.

Крым. Алупка. Граф Воронцовну кьаласы. Гапполаны Диана.

Айтчын, ариуум

(ийнар)

Айтчын, ариуум,
Сен нек салгъанса
Мени элиме джолунгу?
Бизни тийреде
Тохтай озаса,
Менден умутунг болурму?

Орамда тюбеп
Къалгъан сагъатда
Сен таукел джюрют кесинги.
Къолунгу тутмай,
Озуб кетсем да,
Сен анга бѐлме эсинги.

Хоншу-тийреден
Тартынама да,
Энишге къараб озама,
Юйге келсем а,
Кече джукъламай,
Сеннге назмула джазама.

Джанынгы берчи,
Десенг да меннге,
Хазырма аны берирге.
Менден насыблы
Джокъду, дер эдим,
Кюн сайын табсам кѐрюрге.

Сен бизни элни
Көбүрөк джокъла,
Джитирек къара халыма -
Сени джюрегим,
Сезер ишексиз -
Дарман болгъанса джаныма.

Былай көргенлей

Нюр джаналла
Кёзлерингде инджиле-
Джаратханма
Къараб былай көргенлей.
Андан бери
Умутлада джашайма,
Джазыууму ашыкъдырыб,
Сюргенлей.

Насыбынга
Кесек юлюш къошалсам,
Джылыуундан
Джанламаз эдинг кеннге.
Джетерикди суймеклигим,
Дейме да,
Кёкден джулдуз
Излемейме мен сеннге.

Керек болса,
Экибиз да сайларбыз,
Кёкню кёксюл
Чепкенини къартасын.
Джюреклени
Бир-бирине байларбыз,
Оюлмазлай
Къадама эте ортасын.

Сюймекликни элеги

Ашыгъама билирге
Сюймекликни татыуун,
Эшитсем да мен, кёб кере
Элтиб, джардан атыуун.

Илгиздикди джюрегим,
Сандыракъма тюшюмде,
Тохта, тын деб, тыяргъа
Келмейд мени кючюмден.

Сукъланама боюнлукъгъа,
Чырмалад деб бойнунгда,
Сюйген менме, башха уа,
Джазыу бла къатынгда.

Сюймекликни элеги,
Сенден мен бир къарайым,
Кимди аны сыйыргъан?
Бир сынайым, марайым.

Сюймеклигим тазады,
Элесенг да, кир чыкъмаз,
Дюн-дунияны ауласанг,
Менлей суйген бир чыкъмаз.

Бир-биреуню юйюне
Сагъышымда киреме,
Башха суймейд менича,
Аллах кечсин, билеме.

Сен ёт, десенг, джазыуум,
Къыл элекден, ётейим.
Кел де меннге, учаханлай,
Джер этекге джетейим.

Ненча джылны башхагъа
Бериб тургъан насыбны,
Бер да меннге кесекге,
Эт мени да насыблы.

Къарайса кенгден

Къар акъырын себелейди,
Ашыкъмайын барад заман,
Джюрегиме татлы сезим
Келтиреди эртден азан.

Бюгюн башым сагъышлыды,
Джюрек чанчад бермей тынгы.
Къалай табдынг бир башхада
Менде табар насыбынгы?

Айтханма мен айтмазымы,
Сан да ауур, баш да ауур,
Сормай келген сюмеклигим
Джюрегимде этед дауур.

Тынгылайма сезимиме,
Ол а мени алджашдырад,
Сейир джашау айланчлада,
Къайры эсе да алыб барад.

Къар акъырын себелейди,
Тюнгюлгенме мен сенден.
Сен да меннге къарча сууукъ,
Къараучанса энди кенгден...

Сен бердинг деб ичерме

Джаз башында
Суула сакълай джылыуну,
Ингил гюлле
Хазырлана чагъаргъа,
Кюрешдим мен,
Салыб болгъан къарыуну,
Сени ариу
Кёзлерингде бугъаргъа.

Сеннге элтир
Сокъмакъны да изледим,
Табалмадым.
Къалдым кесим кесиме.
Суу ичинде тура,
Сууну кюседим,
Кёрдюм, ийнан,
Джюген салыб эсиме.

Гюл орнуна
Чыгъанакъны ийсенг да,
Мен, ба этиб,
Ёшюкюме къысарма.
Суу орнуна,
Меннге ууну берсенг да,
Сен бердинг деб,
Аны ичиб бошарма.

Мёлегим

(уйнар)

Къайда болсанг да, къачан келед деб,
Сени аллынга къарайма,
Сенсиз хар сагъат джылча кёрюнюб,
Хар такъыйкъаны санайма.

Мёлек сакълайды, дейле, адамны,
Сен болурмуса мёлегим?
Къайда айлансанг да, абынмай джюрю,
Олду Аллахдан тилегим.

Сеннге тансыкълыкъ тёзюмню хорлаб,
Чыртда къалмаса чыдамым,
Джюрекле арасы джол бери буруб,
Джетесе сыйлы адамым.

Къанатларынгы тауушсуз къагъа,
Арбазгъа кириб келесе,
Сагъышларымы ыхтыра кери,
Джангы сезимле бересе.

Сен босагъагъа келиб сюелсенг,
Юйюме хурмет джайылад.
Мен бизге этген иги муратла
Окъа халы бла къайылад.

Зауукълукъда да, кыйын кюнде да
Мени сакълагъан мѣлегим,
Сеннге ышынама, сеннге базама, -
Рахатды мени джюрегим.

Телефон

Озгъан чакъны
Боз къанатлы джарыгъы,
Бек узакъдан
Бир кесекге кёрюндю.
Кюрешсем да,
Унаталсам сени деб,
Энтда эсим
Ол кюнлеге бёлюндю.

Телефонну чолпусуна
Къарадым,
Ауазынг да
Эшитилир деб, ашыгъыб,
Джюреклене арасында
Бу джол эд,
Турмасакъ да
Анга хаман баш уруб.

Кёбден бери
Теке къалкъыу этеди,
Джюреклеге
Тылмач бола безгенча,
Бюгюн а ол
Меннге мыдах кёрюнед,
Джазыу бизни
Айыргъанын сезгенча.

...Къачхы кюнле
Ташайдыла къайтмаздан,
Къыш уяныб
Акъ кёзледен къарады.
Сейир джазны
Балдан татлы татыуун
Къышхы боран
Ызын къоймай джалады.

Сюймеклик от

Сюймекликге
Шагъат этиб джулдузну,
Къол аязда
Джылытханлай сакълайма,
Джазыуумда
Сен салыб ётер ызны,
Аллы къачан
Башланырын джокълайма.

Джулдузладан
Мынчакъ этиб бойнума,
Келирсе да,
Тизерсе деб ышана,
Хар кюн сайын
От тюшгенча къонуйма,
Сезимледен
Излейме мен ышанла.

Мен сакълагъан
Сюймекликни саугъагъа
Берирсе дей,
Джубатама кесими,
Ашыкъгъанлай,
Ол сен келлик таулагъа,
Солуу бермей
Ийиученме эсими.

Бир алада,
Тюннгюльорге башласам;
«Сакъла, - дейди
Джюрегими аууазы, -
Сакъла,
Келир,
Ышанганлай сакъласанг,
Насыб бере
Сюймекликни аязы»...

Сюймекликни
Джукъланмайын шынкъарты
Ётедиле
Айла,
Джылла,
Ёмюрле.
Ол себебден
Болмай джашауну арты,
Бири бирин
Аууштура тёлюле.

Ангы бла
Бирге келген саугъаны,
Джашайдыла
Мийик,
Сыйлы кёргенлей.
Тохтатмайын
Джерге адам туугъанны
Сюймеклик от
Туур джылыу бергенлей.

Джанкѡзла

Джуртубузгъа кючден джетди джаз,
Быйыл артыкъ да къыш аллын тыйыб,
Кюн бетледе айланыб, излеб,
Келтирдинг меннге джанкѡзла джыйыб.

Къууаныб алдым сени къолунгдан,
Джазгъы огъур джылыуудан толдум.
Сен къатымдан кетгенинге уа,
Къыш ызына къайтханча болдум.

Болурма джаны

«Сюеме!» десем,
«Сюйме!» дейдиле-
Заманны бошха
Ийме», - дейдиле.

Эршиди, дейле,
Къутсузду, дейле,
Тукъумсузду ол,
Джуртсузду, дейле.

Ол джаш кёк эсе,
Мен джулдузума,
Ол джулдуз эсе,
Аны ызыма.

Сейир кёл эсе,
Мен джагъасыма,
Сыйлы таш эсе,
Мен багъасыма.

Ол джюрек болса,
Болурма къаны,
Тёнгек болса уа,
Болурма джаны.

Джангыз бир затны...

Бердим суймеклик гюллерими,
Ингил джылыуун джаш санларымы,
Къайгылы, къууанчлы да кюнлерими,
Джанкъоз ийисли да тангларымы.

Бердим сеннге, мен къызгъанмайын,
Джукъусуз ётген кечелени.
Суймеклигим да бир джукъланмады,
Джау чыракъныча эрите мени.

Джангыз бир затны къызгъандым сенден,
Джаныма сакълай, андан джакълыкъны:
Суймеклик кюнню алтын таягы-
Келир кюнюме ышанмакълыкъны!

Разыма

Тангнга дери
Джангур джерни суугъарса,
Экибизни
Белляу айта чыгъарса,
Болуучанма
Чексиз насыб келгенча,
Керти джашау
Джерде буду,
Дегенча.

Кюнле озуб,
Джай джолуна атланса,
Къачны онглай,
Къышхы сууукъ джокъласа,
Босагъадан
Кириб келир хурметинг,
Тюшлерими
Насыблы эте,
Джукъласам.

Сенсе мени
Татлы тюшюм,
Тюнюм да,
Кюмюш айым,
Джарыкъ тийген кюнюм да,
Джашаууму
Алтын къачы,
Джазы да,
Аны ючюн
Джазыуума разыма.

Эркелете тубесек

Хар неге суймеклик
Толуду джюрекде,
Бир кесегин меннге буюр,
Саггышда.
Такыйкъагъа
Ол келсин да къатыма,
Туугъан кюнюм
Болгъан кирик, алггышла.

Ёлмезге деб
Джаратылмайды бир инсан,
Туугъан хар джан
Дуниядан да кетеди,
Заман а,
Суймекликни джазларын
Эркелете,
Къанатында элтеди.

Тёлюлеге
Аны элтгени игиди...
Бююннголе,
Эркелетиб тубесек,
Ким биледи,
Юйюрсюне турур эд,
Къыйнамаз эд,
Бизлени да былай бек.

Аллах болушур

Тёзерме, кечерме,
Халими джюгенлей.
Мыдахлыкъ кючлесе,
Ышара, билдирмей.
Тёзюмсюз къарасанг,
Кесими эсгере, -
Джашай барама,
Кишини кюлдюрмей.

Джукъланнган эсиме
Сен кириб, къозгъадынг,
Бир ингил гоккалай,
Джылыуну изледим.
Хар къуру кёзюме
Сыфатынг кёрюнюб,
Тин кириб, джашаугъа
Кёл сала тебрим.

«Кет!»,- дедим, къыстаргъа
Излеб джюрекден,
«Кетме!»,- деб, бир сезим
Джолунга сирелди.
Тилеб да кюрешдим,
Не келсин
Тилекден,
Аллыма сен ётмез
Къабыргъа сюелди.

Бир-бирде уа, сенсиз
Джашауум болмазын,
Толу ангыласам,
Болама бек мыдах.
Эшта, бир болушур,
Дегенлей турама,
Адамны умутун
Къурутмагъан Аллах.

Джулдузну ызыча

Эки араны
Терен чауул этди да,
Джазыу джагъаланы
Бизге юлешди.
Терентин баргъан суу
Муратланы джууа,
Алай этдирмезге
Мыйы да кюрешди.

Не келсин,
Бир кере сансыз этгеннге.
Артда джабылады
Джюрекни эшиги.
Батыб баргъан кюнча
Болгъан сезимни,
Тебреталмайды
Онган бешиги.

Учуб баргъан джулдузну
Ызыча,
Энтда эсленеди
Джашауда джолу аны.
Алай а, къар
Джазда эригенча,
Тас бола барады
Эсде къалгъаны.

Аллынга къарайма

Биреу сакълайды джазны келирин,
Биреу да - джайны салам беририн.
Алтын къачха ашыгъад ючюнчю,
«Къышны сюеме», дейди тёртюнчю.

Джангы джыл муратла бары толлукъча,
Кёбле ашыгъыб санайла кюнлени.
Биринчи май, Сегизинчи март...
Сакълайла аланы, хазырлай хар нени.

Джылны чакълары да огъур келтирсинле,
Байрамла да болсунла не къадар кёб.
Барындан да бек аллынга къарайма
Мен джангыз сени, къачан келесе, деб.

Менге соругъуз

Заман тюрленсе, хар не да тюрленеди,
Суймеклик да алгынча тюлдю, дейле.
Ол башхалыкъны сюзе, даулаша,
Анга тюберге джолла излейле.

Мен ишексизме, бек джангылады,
Керти суймеклик тюрленгенд, деген,
Аллай джукъ болса, кимден да алгъа
Ол башхалыкъны сезерик эм мен.

Къар джауады

Къар джауады,
Джауады, джауады...
Бек акъырын баргъанчады заман.
Джюрегими сагъышла кючлегенле,
Джашаудан эрикгенча тамам.

...Ол ингирде да шош джауа эди къар,
Бизде уа джокъ эди ол шошлукъ,
Юйленнген эди тийребизде джаш,
Тебсей эди къууанча джашлыкъ.

Бир заманда той чыкъды арбазгъа,
Уллу межам кёрюндю да тар.
Хар бирибизге алгъыш этгенча,
Юсюбюзге джауа эди къар.

Кёз алалмайын къарай эк къызла,
Къонакъ джашладан баш кёрюб сени,
Санларыма исси къан урду,
Сен абезекге тутханлай мени.

«Бизден келген къызны орнуна
Элтирге сени сайладыкъ», - дединг.
Тебсеб да бошаб, алгъыш этдинг да,
Джашла къатына барыб сюелдинг.

Кърамынг мени ийнакълай эди,
Джунчутхан эди ол мени бютюн,
Джибек хар болуб къалгъанча эд къар,
Бизни арабызгъа ийилир ючюн.

Этда ол джабыуну эки джанында
Экибиз тургъанча, болама алай,
Таууш этерим келеди сеннге
«Нек тураса, - деб, - бери атламай?».

Къар джауады,
Джауады,
Ол кечеча,
Джукъусуз тюберик болурма таннга.
Сыфатынг ичинде кёрюнсе уа деб,
Джити къарайма кёкден джаугъаннга.

Сезимим ачлай

(уйнар)

Джюрек ауузума кьанат салгьанма
Сени ызынгдан учаргъа,
Бурул да кьара, меннге ышара,
Сагъышларымы чачаргъа.

Амалсыз болсам, турна тизимге
Айтама: «Ала барыгъыз,
Бу суймекликден тюшген джарагъа,
Дарман бар эсе, салыгъыз».

Сынаб кьарасанг, сен джюрегимде
Суймеклик отну кьорюсе.
Сезиминг болса, джарыкъ джанарча,
Сен да бир джилтин берирсе.

Ол да джылтырай джюрекег келиб,
Джандырыр уллу шынкьартны.
Мурат тьорюме салыб кьойгьанма
Меннге багъалы сыфатны.

Тансыкълаучанма сени джолунгу,
Умутла кючлей эсими,
Сезимим ачлай джашаб барама,
Сен да кьызгьана кесинги.

Кетмез мухур

Санларынг да, сёзлеринг да
Бирча ариу келишиб,
Кёз кьарата, кёл таралта
Турдунг джарыкъ сёлешиб.

Талай кёз да сеннге бирден
Кирпик кьакьмай кьаралла.
«Ол кьарамын кимге берир?»-
Дей да, сени маралла.

Мен зарландым кьарагъаннга,
Кюнча джарыкъ бетинге,
Джюреклене дыгъы этген
Сени бийча энинге.

«Былай ариу этерге
Уллу Аллахны кючюнден
Къалай келди сени», - дейме
Кеси аллыма ичимден.

Ариу адам дунияда кёб ,
Сени аланы ичинден
Джюрегиме бошлагъанма,
Ёмюрлюкге сайлай мен.

Сезимими тыялмайма,
Бюгюн гюнах алама:
«Бек суйгенме сени!» – деб мен,
Кетмез мухур салама.

Гапполаны Борис бла юй бийчеси Магъаяланы Аминат.
Нарсана шахар.

БАШЛАРЫ

Ал сёз 3

Биринчи бөлүм

Тамырсыз терек кыу болур 6
Осман хаджини тууганы, туудугу 26

Экинчи бөлүм

Дунияны сагышлары джюрегимде 34
Аналагъа 35
Джашау чыракъ 38
Табылырмы джууаб 39
Анама 42
Булутла 45
Джангы тууган сабийге 47
Къайгы сюрмесек 50
Къазауатны къыйынлыгы 52
Къалалмайла ийнаныб 57
Къарачай шахарым 60
Люда 61
Тау джуртум 62
Тенгиз джагъада 64
Багъалыды бала 65
Юлгюге тутарыкъла 67
Ажымлы ёлгенни кюю 69

Сабий чекден ётгенме	71
Чыган бийче	72
Ол сеникиди	75
Къобанны бойнунда	79
Нальчик шахаргъа	80
Джууаблыкъ	83
Байрам кюн Москвада	84
Джазы тылпыуу	85
Къайсы кёбдю?	86
Эртденги Кавказ	87
Мен ангылагъан	88

Ючюнчю бёлюм

Тейри эшик	89
Къалам бла назму	90
Кюн да, ай да	93
Кезлеринги теренинде	94
Умутумда джашайса	95
Сен къоюб кетдинг (<i>уйнар</i>)	96
Къанатынги джел этдире	97
Быллай бир сытма	99
Джайгъы кече (<i>уйнар</i>)	101
Кёгюрчюн (<i>уйнар</i>)	103
Ийнанмайма	105
Къалайда болсун	106
Ай джарыкъны тюрюнде	107
Алданган суймеклик	108
Айтчын, ариуум (<i>уйнар</i>)	111
Былай кергенлей	113
Суймекликни элеги	114
Къарайса кенгден	116
Сен бердинг деб ичерме	117
Мёлегим (<i>уйнар</i>)	119
Телефон	121
Суймеклик от	123
Джанкъозла	125
Болурма джаны	126
Джангыз бир затны	127

Разыма	128
Эркелете тубесек	129
Аллах болушур	130
Джулдузну ызычы	132
Аллынга къарайма	133
Меннге соругъуз	134
Къар джауады	135
Сезимим ачлай джашайма (<i>уйнар</i>)	137
Кетмез мухур	138

МАГАЯЕВА-ГАППОЕВА АМИНАТ

КРЫЛЬЯ ЖИЗНИ

Очерк и стихи

На карачаевском языке

Редактор *Б. Д. Алпаев*

Художник *К. А. Магаяев*

Технический редактор *М. М. Дышекова*

Корректор *Б. Д. Алпаев*

Сдано в набор 15.03.02.

Подписано в печать 13.05.02.

Формат 84x108 1/32. Бумага офсетная.

Гарнитура "Ареал". Печать офсетная.

Усл. печ. л. 7,6. Усл. кр.-отт. 7,8. Уч. изд. л. 4,5.

В книгу «Крылья жизни» карачаевской поэтессы Магаяевой-Гаппоевой Аминат вошли три раздела.

Первый раздел содержит родословную большой единой семьи Магаяевых. «Счастлив тот, кто может проследить всю родословную, одного предка за другим и облечь седое время покровом юности...»

Второй раздел посвящается любви к Родине, патриотизму, годам депортации и геноцида карачаевского народа.

Третий раздел — лирике, чувству большой любви и ее традициям. Жизнь без любви, как птица без крыла.

